Til dem, som forkynner eller lærer i det norske mål af Bjørnstjerne Bjørnson ; med et tillæg af K. Knudsen

Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

I.

Til dem, som forkynner eller lærer i det norske mål.

(*Dagbladet* 13. februar 1887.)

Til bokavlens mæn, til bladenes, kirkens, skolens har jeg i lang tid villet henvende nogen ord, og nu synes jeg, lejligheden er kommen. Den er en liten bok, som heter „Hvem skal vinne?" af overlærer K. Knudsen-

Blant de trofaste mæn og kvinner mellem os (og jeg finner, at forholdsvis, har Norge et ikke så litet tal), som er ældets i en god gærning, og som foldens skyld har gjort sig om til maskiner med jævnt intak. skøtsel og arbejd, uten at det kommer dem selv til gode; blant disse — „ædlinger" kaller Wergeland dem — med mål langt utover deres tid og derfor ofte litet forståt, har éu her git os' sit testamente. Det er en sjælden grejt skreven bok; jeg for min del kan ikke slå op en side i den uten at ta lærdom af, hvorledes vi skal skrive, så. alle skønner os.

Men boken betyr mere for os æn som så; jeg skal sige, hvad intryk den har gjort.

En man fik engang i sin ungdom • en lampe — så længe er det siden, at ænda brænte de den almindelige olje —; lampen har lyst over hans arbejd i vore lange vintrer, over hans kløkt, hans flid, hans hemmelige harm og hans lune håb; efterhvært som de nye oljer kom, paraffinen, træoljen, petrole-

1*4

urnen, blev den gjort om; den blev også forsynet med små forbedringer, altid blant de første. Men det er samme lampen, som det er samme mannen, der sitter under den, fra håret var tæt og brunt, til det blev tynt og fallt; fra ryggen var rank, til den nu luter, — sekraften mindre og mindre, bokstaverne større og større likesom hans indre lys; og bunkerne om ham blev mange, og hyllerne vokste bestandig.

Nu er den lampen sat ut til os, det siste, han har at gi. Den var vidnet i hans liv, lyset på det. Mannen er sprogman, og ordformernes, de norske ordformers og sætningers love, som de grej de sig for bam opefter, — her er de! Under deres stille øjne på hans tålmodige, utrættelige pennesving vant han sine sejre; — måtte latinen begynne at dra klørne ut af vore barns friske køtt; fik naturfagene holde intog i vore skolestuer; og fra arbejdet under dette lampeskin fallt norskere ordlag i bladfolkenes penner, i skaldernes kunst, så de nu forstås af flere i alle samfunslag. Han begynte først; han begynte før selve kære, gamle Ivar Aasen-

Latinens tilbaketog, hjemligere skole, norskere ord, naturligere ordlag, disse „små midler" har kanske mere æn de store gjort vort norske samfun større siden da; d.. v. s. at nu kan så mange flere høre og læse sig samfun til,

æn som da kunde.

Denne lampen, som i sin tid tændte for ham selv, og som, idelig gjort nyere, nu bydes os, den vil han skal lyse på vore arbejdsbord.

I formen er det, som navnet siger, et opgør med nogen af dem, han har kæmpet mot gennem mere æn en mænneskealder; i dette opgør ligger så den lysende forklaring; latinens vrede konservative, de første, han kom ut for, bare .nævnes; dem har han5

lagt bakut; — kampen står nu med bondemålets strævere.

Hvem skal vinne, enten vi eller de? Enten de, der tar sproget, som vort åndsliv bar dannet det, og arbejder det videre ut med hvær dag; eller de, som vil kaste dette væk mot et, som kanske var landsgyldigt for mange hundre år tilbake, men ikke siden. Hvem skal sejre, enten de, som i sproget bolder på et levende samfun; eller de, som hemmelig tror, et sprog med stor bokavl, skytende nj't hvært år, engang skal brænnes ner som en bygning eller forlates, og tomten ryddes for bøndernes inrykkende samfun? Hvem skal vinne, evolutionisterne eller nihilisterne?

Jeg skal ikke her eftergå bokens jævne, sejers-trygge færd; jeg siger bare, at de, som forkynner og lærer i norsk mål, bokavlens mæn, bladenes, kirkens, skolens, — her er en lampe at få.

*

Til denne min henvisning, som jeg vet kunde være nyttig for mange, føjer jeg noget af egen lagning om bygdemålenes forsøk på at afløse vort nuværende norske mål i dannelsens mun og pen. Efter mit skøn går ikke tåpeligere og unyttigere arbejd for sig i Norge.

Bygdemålstrævernes første, store vidne, nålen stævner dem in, har været og blir Vinje. Har ikke Vinje vist, at „målet" kan brukes til hvad som helst, jambred med vort daglige bokmål, ja fræmfor det?

Jeg svarer nej; slik tale kan alene, føres, så længe vi ænnu ikke har vunnet kritik over vor bokavl; så længe ingen man eller kvinne står .iblant os, som har fåt myndighed til at sætte folk og ting på deres plass. Når den tid kommer, vil det bli6

klart for alle, at kvad Vinje synte os, var bygde-, målets magt til at skildre bondens naturfølelse og familjeliv samt bondens tanker og spot over vore andres liv og grejer; — her var kans foredrag slående, ofte med stor magt til at ta;- — alle for-.søk længer fræm var oversættelse, ofte kluntet nok: da minkede han intrykket i stedet for at øke det, almindeliggjorde i stedet for at dele, afkølte i stedet for at gløde op.

Hvad er den kosteligste garn en i al hans skrift? Jo; at ta på alt vort, især det fineste, med vadmelsvått. Han kunde føle ømt og dypt som få, hvor hans oprindelige natur blev tiltalt; men den blev let det motsatte; sprogæmnet inbød uvilkårlig til at lægge køkkenets og borgestuens hån på storstuen og hele gården. Den store uhjælpeliges selvfølelse fik luft derved; men også træleblodet; hægge dele.

Noget af den ædleste følelse og det skarpeste yid i vor bokavl finnes hos Vinje; men altid innén-for det sprogs rækkevidde, han arbejdde i.

Skulde nu heraf følge, at vi må dele vort sprog i to efter æmneme? Ingenlunde. Vi kan komme til Tyrol og til Schweiz og høre bjælleklangen, folkesangen og den friske dialekttale, og, vi har nøjagtig samme følelse af det heles overlegenhed i at gi naturstemningen og bondelivet;, likésâ bondens rammende spot over det fornemme væsen, som surrer om hans tunge arbejde. Bondesprogets naturlige fynd i spotten er et sikkert billede af jordkraftens evige vælde, lekende med de kenover-farende dårskaber. Kultursprogets kunstnere tar farve og vederkvægelse af det. Læs en af de nyeste tyske skildrere af tysk liv, og se, for en malende strøm af bondemål, der nu glir utover sproget. Hvem skulde trod det for bare nogen år siden?7

Vistnok inrømmer en og ånnen af bonderaålets strævere, at trolldommen i Vinjes mål sluttede med æmnet; der - var de æmner, den døde i. .. De inrømmer, at kunde bondemålet ikke bære mere æn som så, vant det aldrig ret til

at bli landsgyldigt-

Men, siger de samme, Arne Garborg har nu synt os, at bondemålet, arbejdet ut som et annet landsgyldigt mål, magter mere; nu tør vi vænte, at det engang vil magte alt.

Ja, bar Arne Garborg virkelig synt os det? Jeg bar læst lians siste bok; han har utvilsomt den fineste sprogfølelse, den smidigste ævne. Men min dom går sammen med flere andres, som har kunstnerisk sans: forsøket, at skildre af vort nutidsliv i en by, selv det rå, med norsk bygdemål, det har glippet.

Best jeg sitter og læser ham, tar jeg mig i, at jeg lange stykker bruker mit eget mål og ikke hans; æmnet voldte det og stilens ånd; jeg afløste ord for ord uten at vite det; han hadde oversat, °g Jeg oversatte tilbake, — intil jeg stanstes af et ord, jeg ikke længer kunde afløse, i alle fall ikke uten omtanke. Så blev jeg skræmt op; så var intrykkets sansynlighed også borte. Ikke alene blev stemningen revet i tusene filler; først mange dager efter gled intrykkene sammen i ét mønster af én vævning. Men selv nu ligger en mat tone over det af noget, som jævnt har stemt farverne ner. Noget er skadd.

Et sprog er jo dog også talens billede af det liv, vi har levd som folk, hele livet, ikke bare en del af det. Andsstrømningen gennem det sætter af og former, så det bestandig blir rikere og bekvemmere middel for os.

Når' de øverste i folket gennemgår en logisk8

skole (som i latinens tid eller i filosofiens og den klassiske renaissances), så blir sproget sikrere i sammenføjningerne, fastere i tydning og form;, galder en strøm af følelse gennem åndslivet (soin i romantikens tid), farves og glødes det; rejser sig et kritisk-analytisk bakstræv, renskes det for fraser og ånnen arv, som er biet tankeløs. I en stærk national tid blir det rikere nedenifra; men slår en kulturbølge inover med opfinnelser og opdagelser, følger en ordflom med utenfra. Enhvær, som vokser oj) i sproget, får uten at vite det en herlig arv af logisk orden i forestillingerne og farve over dem; han får også ævne og adkomst til at nå videre ved arbejde.

Alene et slikt sprog rækker til for videnskabs-mannens hårfine tænkning, eller omslutter og tegner alle livets bølgende stemninger i skaldens kunst.

Et sprog er niere æn ordene, som det sættes sammen af, mere æn ordenes former og klang; det er alt dette og dertil det, som dei'ved kommer fræm: — sproget i dets indre gløgge sammenhæng, i dets ydre væsen, i dets stemmeføring og rytme, i dets grad af finhed og varme,' af tække og kraft.

Et dannet nutidsmænneske kan ikke uten umådeligt tap flytte ut af sit sprog; flytter han in i et annet, som kanske bærer mere i sig, nemlig af et større folks større liv, ja, da kan tapet med tiden Uldels opvejes; men flytter han in i et, som stanste for mange hundre år siden —? Ingen målets .Arne Garborg kan med den største sprogkunst by vederlag. Æn sige de mindre mestere. Ta Ivar Mortensons blad og læs! Sprogets rytme besværer mig; det blir tilsist så tungt, at jeg er ute og brøjter.

Og så blir jeg efterhvært elendig fattig i det; han har gjort noget ved mig, så jeg har ikke min, 9

fulle åndsmagt. Akkurat som kom han in i min lyse stue og tok ut vinduerne og satte andre in> nogen små nogen i blyrammer og med grøngult glas. Da påkommer mig efterhånden en bestemt følelse af kulde.

Har I set på landet, når én kommer til gårds, som de ikke kænner, eller som ikke kommer belejlig? De står ute på tunet, en eller fiere af husfolket, vender halve siden til og ser over skulderen, undres, hvem det kan være, eller hvad han vil. Hvor mangen gang har ikke da åpnet sig for mig et langt historisk fjærnsyn tilbake i utrygge tider, riks-ufredens, blodhævnens, misunnelsens b3'gderne. mellem, helt ner til omdragende slagskæmper, ugær-ningsmæn og truende fantefølger. Eller de religiøs© overgangstider med hemmelig fastholden af gammel tro, og derfor luring- og forfølgelse og straf. Æn lovtrætternes utrygge dage med glubske inkassatorer i følge, slagsmål og hævn; den fallt sammen med brsennevinets værste voldstid. Få kunde læse, færre skrive, og frygt for svarteboken omkring dem, som kunde det. Også signekærringer og annet trollskab var de ræd; at ha noget utestående med en var at være utryg for buskapen og alt, de åtte.

Og derifra og til vor tid? Jeg mener til det liv, vi lever idag, lyst og trygt i stort samfun, vi, som lar længsler af videnskabens opdagelser og løfter, og mot og fart i os af frihedskampene omkring os, dem vi selv tar del i; skønhedsglæde af verdenskunsten, varme af det kærlighedsarbejde, som går på om dagene, og som ingenting skræmmer ner eller gør træt; — kan nogen tænke sig, at sproget fra hin tid og hine tilstande kan bli sprog-for os ? Aldrig kommer det til at kunne gå vore ærend.

Uten det rækker det ikke fræm.LO

Like så lit som en åndsmagt, der tilbyr sig at være alles vej til lykke, f. eks. kristendommen, kan hjælpe sig med bare „.de enfoldige", kan et sprog gøre det; det må kunne bære hele vort ny, rike liv, eller det blir en tarvelig sektbevægelse midt i vanegangen, det også.

Bondens mål har i vort genrejsningsarbejde havt en skøn opgave, det vet vi, — ære være Ivar Aasen og flere efter ham! Og at bondens barn gennem sit mål nu kan komme let og grejt op i det landsgyldige, — intet er naturligere; men det, som sigter på mere, — -— ja, det er synd på de spildte kræfter og synd på det lille folk, som ikke tåler tap. Dersom dette ænda var det hele; men at gli in på en afvej er ikke altid sundt; og også det har vist sig.

Årligårs at bære bud om sig selv, sålydende: Vi er de eneste innehavere af norsk mål; hvad er så.I andre? — — der må da endelig tilsist komme noget ut af det? I sine innerste tanker at holde brødrene og søstrene for fræmmedfolk og skjegle efter sæterne deres som sine —? Det går da ikke af uten at sætte mærker, — hvad?

Bare at kræve den tilbakesattes ret avler stundom tanker, som ikke er gode; uret jævnes sjælden uten ved ny uret. Men bondemålets stræ-vere lar sig nok ikke nøje med at kræve den tilbakesattes ret; de vet knapt selv, hvad de ikke vil kræve; — se ordskiftet på siste ting og somme blades tilråd.

Så går det videre da. Ja, vi kænner jo alle „de kristeliges og nationales" tanker om sig selv; det ligger i navnet, de gir sig. Vi er „de kristelige og nationale"; hvad er så I andre ? „Euro-1.1

pæere" er vi, —- selvfølgelig! De vil ha fræm til landsgyldigt et sprog, som Europas historie stanste i for flere hundre år siden; så må da vi, som ejer det, historien går ir bli „europæere"; — væk med „europæerne" !

Jeg tænker, vi skal vågte os, så vi ikke gennem målstræv driver opibakstræv; det kan umulig sejre; men det kan altid hæfte os væk, en halv mænneskealder eller så. Vi var nu komne i god, stø gang;. — og hvor langt vi rak, sålænge vi bare var et bondefolk, det vet vi.

Hvorledes skulde vi også ta os ut ved siden af svensken med vort bondemål som landsgyldigt?

Når en ånnen har det samme, som vi har, men bare meget finere, har det magt over os, ofte en hel uvæntet; vi kan regne os til følgerne! •— Nu kan svensk mål ikke ta sig fræm som vort på et teater; det er tyngre. I samliv svensk og norsk imellem i utlandet tar svensken flere ord og vendinger fra os æn vi fra ham (eller henne); vort er hændigere og snarere. Men med vort bondemål mot hans europæiske? Vi kænte os snart som hans almue; i alle fall vilde han kænne det så.

Så godt vi kunde, har vi „europæere" hjulpet bonden fræm; vi har frydet os for hvært et steg, han tok, til oplysning og frihed som til magt; men mest når bonden var god til at hjælpe dent efter, som står bakenom ham.

Nu viser det sig, at netop de, som kaller sig „kristelige og nationale", de samme, som vil støte os ut, de vil heller ikke hjælpe ham balcenfor fræm til stemmeret. Os væk og ham ikke fræm!

„Ser du arta" ?

Men vi vender tilbake til sproget! Også i det vil fræmgangens love være stærkere æn de enkeltes vil]'0) °g K. Knudsens lille bok viser os så tydelig,at fræmgangen er den: at møte bondens mål med vor dagligdagse tale; i dette møte vil så, lit om senn, utjævning gå for sig. Når den er i bedre gang, kænner jeg mig tryg på „bondeskønnet", som „de kristelige og nationale" vænter sig så meget af; jeg tænker, de får føle det.

Derfor alle I, som forkynner og lærer i det norske mål, bokavlens mæn, bladenes, skolens, kirkens, lad det bli

dere en alvorlig sak, den, som gamle „overlæreren" her sætter fræm! Lad ikke den sprogrejsning, som vi alle er glad i, vokse op til at gøre skade — det være sig på vort mål, på vor politik, på vor følelse for hværandre som slægt af samme folk.

Også i denne sak skal vi helst trøste os til de små midler; _ et slikt et som at køpe K. Knudsens ., XJnorsh og norslt" og la den stå på vort arbejdsbord. Kanske går det dig som mig, at det varer en god stund, før du husker på, at den står der, og atter en lang stund, før du lærer at bruke den; men det kommer.

Og tviler du på vejen, så bare læs hans „Hvem skal vinne?"' Den vil fæste din tro. Af den lærer du kanske også, hvad der fattes din egen stil ænnu, og hvordan det kan bøtes.

*

II.

Bondemålstrævet.

(*Dagbladet* 8. mai 1887.)

——

1.

Som ung man sat jeg og lydde på hardanger-felens ballinger, slåtter og gangere med dyp vemod; det gik mig, som når jeg læste sagaerne, kæmpeviserne, eventyrene eller færdedes blant folket, at det så ofte klagede i mig over, hvad vi hadde tapt. Jeg sat der og lydde og så den overgrodde kirken, en skytter fant ved at hans pil traf klokken, så det tonte utover de snelagte åser fra det glemte. Eller jeg syntes, jeg lå over båt-rælingen og stirte neri sjøen efter storklokken, som sank der, dengang ilenden vilde flytte den; storklokken var den herligste, nogen hadde hørt; men den vilde ikke bort, ej heller vilde den op igen. Jeg kænte det som sunket, vort gamle liv med sin hjemlige skønhed.

Og da svor det i mig, at det skulde op igen, — og som jeg, så kammeraterne.

Men jeg husker så tydelig, at hværgang hvisket det i mig: altsammen kan vel ikke komme op igen ?

Dengang hadde jeg ikke rejst, og jeg kænte ikke til, at slik sitter den ævnerikere del af ungdommen i de fleste land; — for de fleste har noget, de har tapt, og altid synes netop dette det herligste. Vi har alle en drift i os til at lægge paradiset bak14

os, mens vi har det foran som vor evige fullkommen-hedstrang. Det, som historisk var, er jo også det første, vi lærer om; det får vor friske trang til undren og kærlighed. Det gamle sprog henfører, den gamle historie, de gamle melodier og sagn, den gamle kunst. Samtidig ser vi megen uret omkring os, forsømmelse, som vækker harm; dette må komme af, at etsteds blev folkets livslinje bøjd, tænker vi; men den skal bænkes, og uretten høre op!

Dersom ikke hvært nyt iingdoms-kuld hadde denne længsel, taptes sammenhængen; kærligheden til det gamle er kraften i det ny; deraf far det stamme og forjættelse. Men ungdommen, som sværmer for de tapte former, aner ikke, hvor organisk sammenhængen likevel er, og at de selv og deres kærlighed er det levende vidne.

Kanske er folket nytsommere i visse tidsskifter æn i andre med at samle og bøte af det gamle; kanske er vi oppi et sådant nu. Der er troskab i bondemålstrævet, og både denne selv og væksten af den i bondens sans og i vort mål er al ære værd.

Men når det gamle vil være mere æn kraften i det ny, nemlig dette selv, taplassen op (det være i hvilket strøk af vort liv som helst), da vet vi, at arbejdet er gagnløst; vi kan ikke med vor beste vilje holde vore forældre unge.

Alle vedstår, at bondens ældste dialekter har mere klang, mere farve, flere former — som alle ældre sprog —. Men også middelalderens rustninger eller den svære spanske dragt stråler stort over vor bekvemmere klædning. Derfor at prøve på at indføre dem med statshjælp, med foreninger på tusen, . . . ja, det vilde være som at bygge op igen de gamle maleriske, mørke slot •—• til mer æn lek for rikfolk. Og dog nægter ingen, at de er vakrere.15

Har nogen nogensteds hørt tale om, at et folks fællesmål, selv om dets ældre former tildels holdt sig blant almuen, gik bak over igen til at bli tyngre, hårdere, vanskeligere? Det største sproggeni, den norske tunge ejer, missjonæren Skrefsrud, har svaret; sprogene går fræm i letvinthed, korthed og bestemthed; de ældste og mest brukte er alt biet enstavelsesord ; andre holder tildels på at komme efter-; deres uttale er langt på vej.

Og selv vi, som ikke forstår mange sprog og ikke tør tale med om deres fræmtid, kan dog alle fornemme strømretningen.

2.

Hvad er det, som trænges hos os?

At bondens barn i skolen gennem „sit eget-mål" lærer at komme grejt og let op i fællesmålet, samtidig med at dette blir hjemligere.

Har nogen norsk undervisningsminister, noget storting lagt an på det ?

Vejen er liketil. Alene en infødt eller en, som har sprogsans og længe har levd i bygden (helst en kvinne), kan undervise barnet således på bygdens mål, at ævnerne og hjærtelaget monner ved det, og vejen til fællesmålet faller jævn. Foruten en hertil skikket lærer for den første undervisning kræves altså nogen små hæfter i bygdens mål, dertil bøker i fædrelandets fælles mål, så hjemlig skrevne, at hvært ord, hvær ordstilling skønnes. Er noget af dette forsøkt ved staten ?

Hværken undervisningsministeren eller stortinget er det om at gøre. Den konservative del af tinget vil som vanlig ingenting, og den liberale del vil nytte lejligheden til at få indført et nyt fælles mål, „generalnævneren" for alle bygdemål.l.(i

Det heter naturligvis, at bondens barn først skal undervises „i sit eget mål", og dertil skal statens penger brukes; det heter, at da læres vort fællesmål lettere i den senere undervisning. Men de vælger den vej, som ikke fører hertil, — derimot så meget sikrere til at skape målstræver-apostler for „generalnævneren". Når de konservative skriker, at dette er fusk, som det også er, da ler alle mænnesker. De konservative har nemlig i denne sak stelt sig så galt, at det går an at overhøre, hvad de siger. Det liter bønderne på; det er god gammel bondepolitik — som heller ikke forsmås af de andre; således slet ikke af undervisningsministeren.

Han fortæller netop nu, at han har sendt ut „en rundskrivelse" for at forberede „målskulernes" overgang til seminarierne — naturligvis fræmdeles forat barnene kan få undervisning „i sit eget mål". Hertil vælges fræmdeles den vej, som ikke fører fræm, men så meget sikrere til at skape apostler for det ny fællesmål. Således blir i denne sak „frihedens bevarelse lagt in under hans hånd, som styrer alt".

Jeg sætter, nogen forsøkte slikt i et annet land, ja, som i Frankrige, England, Italien, Tyskland, hvor de har samme ulempe, og tildels meget større, med at få bondens barn op i bokavlens og dannelsens mål, —, hvad som for resten altid faller tungt. Først har de (som i England og Frankrige) «n vanvittig bokstavering at komme over; dernæst har barnene i Wales (tildels i Northumberland), i Bretagne, i Provence, i Languedoc, i Gascogne og tildels i Nordtyskland og Norditalien et anneriedes „nyt" sprog at tilegne sig, æn de norske bønders barn har.17

Jeg sætter altså, at i et af de andre land hændte noget lignende som det, vi har set i Norge; der blev hevilget penger til, at bondens barn gennem „sit eget mål" skulde komme letvin-tere til den første undervisning og derved lettere til dannelsens fællesmål; men pengene blev brukt til at fortrænge landets ærerike fællesmål, til at afstænge blodtilløpet nédenifra, så dets bokavl måtte tvine hen, uten at det var givet, at den nye gav vederlag (det rimelige vilde vel netop være, at bægge blev blodfattige en lang tid, — farligt nok, når naboskabet ikke er ganske trygt); jeg sætter, de ledende mæn i ting og folk kom underfund med det, ... du alverden, for et opstyr og brøl af harme

og hån, for et ånds-uvejr af talent og vilje, til faren for alle kommende tider var slåt ner!

Hos os sker ingenting. • Og dog er det visst ikke mange tænkende i folket, som ikke skønner, at snaue to millioner, så unge i selvstændighed, at der hvær dag kan bli. spørsmål om den, ikke uten fare deler folkets åndsstrømning i to.

Hadde der ænda ikke været slikt utrængsmål! Arne Garborg, bevægelsens første man, selv født bonde, fører finere, lettere, ævnerikere det fællesmål, som skal væk, æn bondemålet!

Vor bokavl har netop' nu nåd verdensrang, og sproget har i siste slægtsled vokset med sit inhold. Bonden sitter alt på tingets præsidentstol og i kongens råd; for den ævnerike er det jævngodt med undervisning i logik at arbejde sig op i dannelsens mål. Om det ænda høres, navnlig på fræmmedordene, at mannen er bonde, — i Frankrige ler de højt, bare en af deputerkammerets bonde-fødte synder mot gramatikken! — den tid kommer, at ingen bryr sig om det; det blir for almindeligt. Bradlaugh blir også holdt for „udannet", fordi

man hører bonden gennem hans engelsk; likevel er han en af Englands største talere, og han blu-minister.

Hos os kan bonden ænog ubryd i hvær samling tale sit eget bygd em ål. Så at for den saks skyld, at bondens mål har en ældre form æn dannelsens, og at det faller vanskeligt at nå op i dannelsens, behøver ingen at tænke på at kvæle dette.

, For et utrængsmål, og for en fejltagelse!

Jeg forstår nok den glæde, bondemålstræverne har af sit mål. I sig selv er det næppe tegn på sundhed at bli forelsket i sproget, vi er født i; dertil lever „vi for dagligdags og husvant med det. Der må forfølgelse eller undertrykkelse til for at vække kærligheden. Jeg kan ikke minnes, at mine kammerater eller jeg selv nogen tid har været forelsket i vort mål; men jeg skønner, som sagt, at bondemålstræverne kan ha kærlighed til sit. Når en ung man ovenikøpet kommer i det tilfælle en vakker dag at vågne som apostel for „en stor sak", for „en folkeopgave af øverste rang", og kan så let komme til det som ved at læse lite grammatik, skrive nogen stiler og holde Fedraheimen og kanske skrive i den med, — gud, hvor glad en da må bli både i sig selv og i målet! Om de under „strævet" med det vinner noget af sektérens „store tro", noget af hans „urimelige kærlighed" og ser ner på os andre som unorske og fattige, lad gå! Men når de kaller kærligheden til Ivar Aasens „generalnævner" for kærlighed til „målet hennar mor" (som pokker ikke er „målet hennar mor"!) og skaper sig, som var -det gamle Ivar Aasen, der hadde ligget i barselseng med dem, vugget dem og vænnet dem af og lært en telemarking telemarkisk, en valdris valdersk, en sogning sogne-i 19

mani og en gausdøl gansdalsk, — da gør den ikke intryk af at være meget ægte.

Jeg nævnte før, at i sig selv er bevægelsen — balcstrcev- Nylig slog en målstræver efter Arne Garborg, fordi han ikke gik langt nok bakover; „han oversatte bare fra dansk". Naturligvis; — skal vi normæn, motsat alle andre, bevæge os bakover, må vi da endelig ikke stanse før hos Harald hårfagre, om vi tør stanse der. Arne Garborg med den ene foten i Haraldshaugen, og den andre — — —?

Her er noget nervøst i tiden, som driver gilde fræmgangsfolk op i bakstræv; impressjonisterne ut i bohemens tusenårige dynd, Jæderens basunengel op i dampe af de evige helvedesstraffe, socialister over til „beskyttelsesmæn", fritænkere til at bli ivrige forsvarere af statskirken! Det er ikke bare i Norge, dette .....

Men så ser vi også ægte konservative mæn og kvinner rykke fræm til undsætning af de fræm-gangsflokker, som blir tro.

Skulde i denne sak ingen forstandig norsk konservativ gøre det samme? Opgi det ledige lejrliv og gå til arbejde — jeg har sagt hvorledes —,. så de vant ret til at kræve bondemålstræverne til ansvar, hværgang disse vilde utover sakens naturlige grænser?'

Det er dog den største skam at sitte i slik afmagt. Ikke at årke at tvinge tilståelser fræm i tinget! Det gæller jo dog

planmæssig og med statshjælp at svække vort fællesmål ved at amme op et nyt landsgyldigt.

Skal det virkelig kunne gå an at gøre dette med statsbidrag?

Så må de da i det minste sige det; mangrant gøre rede for sig. Sakens følger må bli synbare;

2*hvær tænkende man og kvinne i landet må bli varskud. Her er sikkert stor uklarhed.

Da nylig en bokhand ler stilfærdig statistisk synte os, at i grunuen var bondemålstrævernes flok urimelig tarvelig, fallt der som skæl fra øjnene både på os og dem. Vi lo, og de skrek; her måtte være en skamløs misforståelse, mannen var. nedrig. Nu igen, straks en rører ved dem, blir de ugudelig siute, og somme nieget simple. Her er visst noget galt på færde; noget sykt og ugrejt kommet in i en god sak; et ulyksaligt bondefangeri, et politisk lrykleri, et ikke ulønnet vinnespil. Sandelig skulde her falle full dag.

Jeg inskærper påny, at alene den, som selv stræver med sit mål, har vunnet retten til at kræve andre til ansvar.

Vi må ikke bære os ad som — ja, lad mig sige flere af dem, som i tinget holder lange taler for „et norsk mål", uten at de selv løfter sak en med en finger — ikke til den ene siden, ikke til den andre —; men i det værste unorsk, som ænnu kan tales i Norge, priser „det norske mål".

En får vise sin tro af sine gærninger. Kanske blir mange, som nu flot lægger strævet på efterkommerne (som i adskilligt annet), lit betænkelige, når de selv tar det alvorligere; alvor har det med sig, at det gør seende.

*

III.

Fra striden i bladene.

——

1.

Dagbl. 22. maj 1887.

Blant bondemålstræverne bar fra gammelt været folk, somN ikke tok det så nøje med de grunne, de brukte. Vi så dem ænog tidlig sammenligne finnernes, flamlcenderncs, ungarernes kamp for sit mål. med vore bondemålstræveres for sit; altså sammenligne mål så forskellige fra svensk, fransk, tysk, som norsk fra portugisisk og. mere æn det; sprog nemlig, som ikke har et eneste ord fælles med dem, de kæmper imot for livet! Dette, skulde ligne vore bygdemåls kunstige og unødige kamp med deres egen kultur-ætling ! Tænk, at sammenligne den åndelige nød i mange, mange hundre år, som folk har levd i, der ikke forstod annet æn de aller tarveligste slagord af sine forstanderes tale, og som ænnu mindre bley forståt, af dem, — sammenligne denne folkeulykke med,den smule vanskelighed, norske bønder har for at lære at "læse sine aviser, sin bibel, synge af sin salmebok, tale på tinget, flytte over i de dannedes tale! Og selvfølgelig sammenligne vore bondemåls ret til at drive ut af landet deres eget frodige målafkom, der råder over dannelsens ævner, sammenligne denne tåpelighed2-2

med den ret, hine folks mål har til at hævde eget liv overfor fullstændig fræmmede og aldeles ufor-stådde!

Dagbladet 4- juni.

Jeg tillot mig at stanse den rent skamløse trafik: at sammenligne det bry, vore bønder (som alle andre bønder) kan ha for sine bygdemåls skyld, med finnernes, flamlændernes, ungarernes kamp mot svensk, fransk og tysk. Nu svares, at det var ikke så at forstå; de mente bare, at også disse folk har gamle kulturmål over sig, og ænda er de

ikke nøjde med dem.

Nej, det tror jeg! Om vi hadde portugisisk over os, så nøjde vi os visst ikke med det, hvor gildt portugisisk kan være. Men i Norge blir kulturmålet (når det tales grejt og rent) forstått af livær boklcert jente og gut i hele landet, fordi det er vort eget mål. Så skal sanhedskærligt folk slutte med den sammenligningen.

Nu foreslås andre sammenligningsæmner, således proyencalera.es forhold til nordfransken. Ja, så gærne! For i de to mål forstår de ikke hvær-andre, og ænda kræver ingen to fællesmål i det store Frankrige, som nok kunde ha råd til det!

Dagbladet iS. juni.

Jeg mærker mig med taknemmelighed, at endelig har de opgit den påstand, at bondemål-strævet ligner finnernes, flamlændernes, ungarernes kamp — endelig! Fred være med den!

Men nu rykker provencalerne o. fl. in for at bevise — hvad? Jo, at folkefærd, som engang var selvstændige og tildels hadde selvstændig2;\

literatur, likevél ikke lægger an på eget fællesmål, fordi de nu er dele af et større folk; og det vilde være „at splitte".

Her er en sammenstilling, hvori ikke et eneste led passer på vort tilfælle! Ikke repræsenterer vore bondedialekter selvstændige folkefærd, ikke har de som sådanne havt en selvstændig literatur,

— og likevel undser vore bondemålstrævere sig just ikke for „at splitte" !

Nej, svares der, det anføres også for at syne motsætningen, den nemlig, at hos os er det ,.hele bondelandet", som samles på det ny fællesmål; her hos os kan ikke være tale om „splittelse".

For det første er dette ikke sant, — rent ut ikke sant; en stor del af „bondelandet" (og byerne) samles bedre på det, vi har. Men dernæst: —- vi har et landsgyldigt fællesmål, som er født af vort gamle, og som vistnok har tapt både former og ord, der æmm finnes hos bondemålene, men ligner heri både svensk og dansk; det er fræmgangsloven;

— dette fællesmål retter på sig hvær dag, og det forstås af Ivvcert bolclcert barn i landet; det har en stor folkekær literatur, og ænda skal det fortrænges? Og det haller de „at samlS"?! — Slike sammenstillinger får også opgives.

Dagbladet 18. juni.

Så kommer bondemålstræverne med det engelslce sprogs historie, som er den, at erobrerne la et helt fræmmed sprog over det infødte folks og kvalte det. Ligner dette vort tilfælle? Nej, men nu kommer det, som skal ligne: i tidens fylde samlede det undertrj'kte sprog sig i „en general-nævner", og denne blev grunlaget for det nuværende engelske sprog.24

Men de hadde ikke den tiden slike sprogstudier og leksikalske sprogskatte, som skulde til for at gøre „en generalnævner"; de har der som annetsteds tat en enkelt dialekt og gjort den til hovedsprog; således har jeg også set det fræmstillet.

Så det engelske sprogs historie støtter ikke bondemålstrævets. Den støtter hellere Knudsen, som tar det landsgyldige fællesmål og gør det til skriftsprog i stedet for det danske; vi har, — og dette til ord som ordfælling. Så arbejder literaturen det videre ut. Men kan sprogforholdene i England hin tid iklce godt sammenlignes med vore nu, så kan æunu mindre deres vilkår i det ellevte— femtende århundre sammenlignes med vor bokavl, vore blad og skoler. Hos os lærer alle samme mål!

Intet eneste sidestykke til det, som nu foregår i Norge, er altså ænnu funnet- Og så længe det' ikke er det, har vi ret til at sige, at bondernål-stræverne er inne på en uhistorisk vej.

Dagbladet 24. juli.

Hvordan er det*? Ja, nu har jeg da talt med en man, som kæmner til de czekiske sprogforhold. Slovakerne bor

mellem fræmmede folk og har selvfølgelig i meget gjort en ånnen vej æn ezekerne, og derfor rejser de sprogkamj). Bor vore bønder i et annet land æn vi?

Vilde slovakerne, hvis de bodde blant ezekerne, og det landsgyldige fællesmål, som det nu alment tales, var like forståeligt for dem, som vort er for

En bondemålstræver kom med den påstand, at slovakisk] i forhold til czekisk var som vore bondemål i forhold til vort nuværende fællesmål.25

vore bønder, vilde de da ha rejst en splittende: sprogkamp ?

Det er sammenstillingen!

*

Summa summafnm:

Dersom vi kunde bære os ad som bondemål-stræverne med at søke sammenligninger, så kunde vi få en båt til at bli et skib. Er kanske ikke også en båt bygd over køl og spanter? Bruker den ikke også ofte sejl? Eller går kanske ikke også. et skib ofte innenskærs? Drages det ikke også. undertiden på land?

Alt sammenlignes — bare ikke det afgørende!

2.

Daghladet 22. maj.

At p •—• t — k umulig kan skilles fra au — øj — ej er et løst påfun for lejligheden.' I mange . hundre år har de jo været skilt i Sverige! Ja, også i Danmark som og i vor dannede tale! Overlærer Knudsen viser os, at selv i almuens tale i Østerdalen, Guldalen og flere bygder er der fullt af hårde medlyd uten tvelyd, og på Jæderen omvendt fullt af tvelyd uten hårde medlyd! Så løs er' påstanden.26

Daybladet 4- jun'-

Deres store numer er, at tvelydene og de liårde konsonanter kan ikke skilles i Norge; de er Toægge for norske til det; om det nogensteds har sket likevel, så er det bare undtagelser, og dem ænser man ikke. — Nej, når så stor del af Norge ikke længer får lov at høre Norge til, så gudbevars! Men sanheden er nok ellers den, at både tvelydene •og de hårde medlyd er „norske" på samme maten, som de engang har været både „svenske" og „danske", og at somt er slitt væk og annet holder på at slites væk; selv i vore bondedialekter er tegn til det; der siges i mange „målbygder" ikke længer „braud", men „brød", ikke længer „dau", men „dø".

Når vort talesprog likesom svensk (hvor også bygdemålene ænnu sitter igen med tvelydene) har tapt dem, så er dette hværken „unorsk" eller „usvensk"; det er fræmgangsvejen. De hårde medlyd stryker nok også engang delvis med.

Når bondemålstræverne mener, at på tapet af tvelydene blir vi „svenske", er det ikke uten skadefryd, at jeg citerer den højeste svenske hjemmels-man i æmnet, professor Lundell. Efter at ha sagt, at det norske landsmålet står svensken nærmere «sn den norske dannede tale, føjer han til: „sålunda arbeta de norsk-norske för amalgamationen, naturligtvis i from okunnighet om, hvad de göra".

Efter de prøver, jeg har set på svenske bygdemål, skønner jeg, hvorfor svenskerne i vor „generalnævner" ser „noget almueagtigt, som vil ovenpå". Og det er ikke sundt at bli set således på af dem, som vi skal hævde vor like ret imot.

Videre fortæller Lundell os, at det svenske bygdemål, som sansynligvis i sin tid blev ophøjd27

til fællesmål, sörmlåndskan, afviker fra fællesmålet fullt ut like meget, som almuesmålet på det norske østland afviker fra det norske dannede talesprog.

Derfor siger gamle „overlæreren" også (Norsk blandlcorn III, s. 241):

„Om vi normæn for en G00 år. siden hadde tat på at føre talen i vor hovedstads omkværv på papiret og således grunlagt vort fræmtids-bokmål, så kunde dette i nutiden godt ha været like så langt borte fra sit (gammelnorske) ophavsmål, som vor „dannede" tale er, uten at dette hadde tiltrængt forklaring ved at vise til Danmark".

„Vi kunde godt ha tapt hunkønnet og tvilydene (ej, øj, au), ja, gærne de hårde medlyd, uten nogen skyld fra Danmarks side".

„Tvilyd og hunkøn har jo både svensker og dansker hat, og svenske almuesmål har jo, delvis i alle fall, holdt på dem til den dag i dag, uten at dög nogen, såvidt vites, har tænkt på at kaste dette bokmål og lage et nyt, for at få tapene i det formelle oprettet. Romerne hadde i sin tid mistet en mængde tvilyd, som vi finner igen i græsken; o% fransken har tapt resten af dem, så nær da på lag som på papiret —; men ingen fransman tænker, jo nu på, som vore norsk-norske, at få „restitueret gamle (døde) former", og ta op igen t. d. tvilydene eller hunkønnet. De lar det, som hos landets „dannede" Masse er dødt, være dødt".

Dette er grej besked.

Daybladet 27. juni.

Bevægelsen bort fra tvelydene over hele den nordiske sproglinje — at møte den med slikt småtteri som nogen tynne (og tildels højst tvilsomme) eksempler på, at der også vokser ny tvelyd op, —28

ja, er det ikke som at peke på bakevjer .hist og her mot elvens brede løp? — det er kunster!

Så nævnes i de romanske sprog eksempler pi nydannede tvelyd (ord som uomo, muore, buena, rien, bien, puys, roi, loi!), ord, som tildels ikke har tvelyd i uttalen. Eller går det an i vort sprog at kalle uartig for tvelyd ? Eller ord som stue, sia; eller ord som skænd og 'gen? — —

Hollandsk har jeg hørt så lite tale, at jeg ikke kænner strømretningen; men strømretningen i den tyske daglige tale drar; såvidt jeg skønner, bort fra tvelydene, ikke til; og at den i engelsk har gjort det, ja, det trodde jeg, ingen vågede at nægte, som kænner sprogets retskrivning.

Men det, som står fast, er, at i den nordiske sprogring taper tvelydene sig; dette er da endelig inrømmet, og for os er dette nok.

3.

Dayhladet 27. juni.

Hvorfor nævne, at vort fællesmål nu blir som svensk (hvo, som har øren, han høre!), men fare vind-let hen over, at svenskerne selv siger om vort ny fællesmål, at dette i den grad faller sammen med almuesmål hos dem, at vi blir til svenske almuesfolk på det! Dette er da sandelig i denne sak det vigtige; dette er det, som vi bør tale om, nogen og hvær.

Dayldadet 27. juni.

„Bondemålenes generalnævner blir det yngste sprog i Europa". Ja, det er vistnok sant, —r om dermed menes, at det blir det færskeste. De nyere, 29

folkeslag vil få svært ondt for at tale det, så vi kan være visse nok på, at med det får endelig også -vi „noget for os selv".

Dagbladet 27. juni.

At skylde Knudsen for motsigelse, fordi han mener, de kårde medlyd engang vil slites væk, men holder på dem, fordi den landsgyldige talebruk almindelig har dem, — er det ikke som at skylde vort venstre for motsigelse, når det holder på parlamentarismen', men vet, at det ikke er den endelige styreform ?

Dagbladet 18. juni.

De inrørnmer, at den dannede del af folket blu- den bestemmende for sproget; men så mener de jo, at bønderne

engang kommer til at „regnes til den højest oplyste befolkning". Ja, der er utrolige drømmerier i denne sak! Skulde bøndernes arbejd i vore knappe kår nogensinne tillate dem at nå dit? Så lit som mesteparten af byfolket. Den enkelte man og kvinne, ja; men „bønderne"?

Dagbladet 18. juni.

Hadde ikke P. A. Munch — dertil fristet af •sin tvilsomme kamp om „oldnorsk" og „oldnordisk"* — i sin tid kastet fræm den over al mate letsindige påstand, at vore bondemål var et artnet sprog æn vort fællesmål, så hadde mesteparten af bonde-målstrævernes sammenstillinger med andre sproglige

* Senere slog han sig fra »målstrævet«.30

bevægelser ikke set dagsens lys. På denne første sj'nd fulgte de andre.

Nu skulde bondemålstræverne omvende sig fra dem, og det glæder mig, at dertil har dog i alle fall ét tegn vist sig.

(Anmærkning. — Herpå blev svaret, at også overlærer Løkke holdt på, at bondemålene og vort fællesmål var to forskellige „sprog", så denne afgørelse nu er „videnskabens". — Javist, på samme maten, som når en bibeltekst først vitterlig i teologisk øjemed har biet forfalsket, og teologerne til støtte for denne første forfalskning anfører alle afskrifterne efter, den, — på samme maten er Munchs falske påstand biet „videnskabens" ved, at Løkke og andre snakker den efter!

„Videnskaben" vil visst ikke engang holde svensk, norsk og dansk for forskellige „sprog"; men bare for dialekter af det samme.)

Dagbladet 22. maj.

Ikke likere er det påfun for lejligheden, at „dansk-norsk" er laget just som „generalnævneren". Som „dansk-norsken" lages, er visst de landsgyldige sprog engang laget; det er den naturlige proces. Således derimot som „generalnævneren" lages, — jeg vet ikke af hvormange dialekter og oldnorsk og eget fabrikat, — er det sket nogensteds før, så er det da i hvært fall ikke „naturligt". Det er visst samme forskel på det som på det naturlige og det unaturlige.31

Dagbladet 22. maj.

Kanske tør jeg også nytte lejligheden til at stoppe den legende, som de flinkeste alt har fåt igang, at jeg har kallt bondemålstrævet det tåpe-ligste og unyttigste arbejde i landet. Det var om strævet med at få „generalnævneren" op til landsgyldigt fællesmål ved siden af det, vi har, at jeg sa det. For det skønner da et barn, at det må bli til skade for dette, og likesom at ville tappe blodet af det. Således kan et folk' på snaue to millioner ikke bære sig ad. Men om selve bondemålstrævet og om, at bondens barn skal begynne med sit bygdemål i skolen, har jeg altid talt i de mest rosende ordelag.

4. Syn for sagn. Dagbladet 24. juli.

Samme numer af Dagbladet, som mit siste opsæt stod i, hadde også et stykke („ein stubbe") fra J. E. Maakestad, kallt „Skotring i Søndre Bergenhus". Lad os nu sætte over for hværandre hans opsæt og min ordrette afløsning og se, om her er „to sprog", eller samme (same) sprog med ældre og yngre former.

Maakestad nedlægger insigelse mot noget, som har ståt om' „skotringen", og skriver:

„Maskerader", „julestuer" og slikt noko var på moten i gamle dagar, veit me. Dei lærde må fulla ha greide på, kor den skikken hev upphavet

„Maskerader", „julestuer" og slikt noget var på moten i gamle dager, vet vi. De lærde må vel ha greje på, hvor den skikken har sit ophav32

sitt frå, og kor garn al han er; det vert ikkje mi sak å finna det ut; men skotreskikken her i Ullensvang er ikkje anna enn ei ny grein på dette gamle treet.

Skotreskikken kviler ikkje på råskap og vill kjæte'. Tvertum er han etter mi meining sprungen ut av den fine

tankegang, at ein skal gjera kva ein kann for å fremja den innbyrdes hugnad og giede i brudlaupslagi.

1181G var gamle pastor Hertzberg med i eit brud-laup på gården Helleland i Ullensvang. Der fekk han eit par av gjestarile til å klæde seg ut, og der va.rt svært til moro og hygge.

Dette var. altså eit nytt, gamansamt2 tiltak, som kvar den ungdomen totte mun i. Og det kann ein vist ikkje undre seg yver, når ein hugser, kor Ilte moro unglyden3 på landet tær ha, og kor skiftelaust livet er for dei fleste landsfolk.

Seinare vart det då

ålmenn vis, at ungdomen

frå den gård og den

*".gard skulde innfinna seg

i brudlaupi eit bil1 om

fra, og hvor gammel den er; det blir ikke min sak at finne det ut; men „skotreskikken" her i Ullensvang er ikke annet sen en ny gren på det gamle træet.

„Skotreskikken" hviler ikke på råhed eller vill kåthed. Tværtom er. den efter min mening sprungen ut af den fine tankegang, at en skal gore, hvad en kan for at fræmme den inbyrdes hugnad og glæde i bryllopslaget.

I 1816 var gamle pastor Hertzberg med i et bryllop på gården Helleland i Ullensvang. Der fik han et par af gæsterne til at klæ sig ut, og der blev svært til moro og-

hygge.

Dette var altså et

nyt, trojsamt tiltak, som

hvær ungdom tykte mon

i. Og det kan en visst

ikke undres over, når en

hugser, hvor lite moro de

unge på landet får ha, og

hvor skifteløst livet er

for de fleste landsfolk.

Senere blev det da almen vis, at ungdommen fra den gård og den gård skulde infinne sig et bil om natten for at more

1 Det ord bunlo aliøse „kådhed". - Det ord synes mig for tungt; hellere tromlernes „trøjsamt"; det brukte jeg alt i Synnøve. 3 Kommer meppe til at tus op. J Er alt tat op, men burde brukes oftere.33

notti for å moroa både både sig selv og dem, seg sjølve og dei, som som var med i bryllopet. var med i brudlaupi.

Som vi ser, er bægge mål ord for ord de samme, bare formerne ulike. Et og annet ord kan bondemålene ha gemt, som fællesmålene nu tar op igen; andre har det ikke brak for; det vilde bli for vidtløftigt.

I sin svære, folderike, sie bunad ligner bonde-målenes „generalnævner" de kjoler og skaut, .vi alment holdt på som „nationale" for en tid siden, og den præstekjole, vi ænnu holder på, og som. næsten altsammen var hofdragt ute i Europa for mange, mange hundre år siden.

Sprogloven- er: at arbejde sig bort fra de rike, tunge former; selv bondemålstræverne må vedgå det; mange af dem tror derfor ikke, at den nuværende „generalnævner", kan bli det ny fællesmål i Norge.

Ja, dette er vakkert utsyn! Snarere æn på to hundre år kan vel ikke det gå for sig, at bondemålenes nuværende „generalnævner", skriftlig fæstet og arbejdet in ved statshjælp, kommer i andre og lettere former! Så længe altså, kanske længer, skal kampen mellem to fællesmål slite op vort vesle folk ? !

Det synes, som kunde vi ha bedre at ta os for. I grannen gæller det: skal vort fællesmål få vokse sig fyldigt og bli et altid rikere samfun for alt folket ? eller skal det stoppes op, fordi bønderne sitter med gamle former, de ikke vil slippe *? — skal vi tilbake til dem, eller skal de fræm til os?• 34

/ 5.

Dagbladet 27. juni.

Jeg hævder følgende som godtgjort: i. Bry med det landsgyldige fællesmål har alle kulturfolks bønder; blir ét enkelt landskab sparet, så har et annet det så meget sværere.

2. Flere kulturfolk har store provinser, som der tales et selvstændigt sprog i, og de forstår ikke hovedsproget; ænda forlanger de ikke to officielle fællesmål. Dette hos folk så manstærke, at de kunde ha råd til det.

3. At sammenligne vore bygdemåls stilling med finnernes, Samlændernes, ungarernes sprog-

forhold eller med lignende hvorsomhelst er i høj grad dadelværdigt, fordi 'det misviser.

4. Et tilfælle som vort, at bygdemålene danner et nyt fællesmål til fortrængsel af deres egen kulturætling, og at dertil forlanges statshjælp,

• det er uten sidestykke i noget land.

5. Bevægelsen bort fra tvelydene er fælles for hele den nordiske sprogring.'

C. Det ny fællesmål må for svenskerne ta sig ut som et svensk almuesmål.

7. Kampen mellem de to 'fællesmål må, efter almindelig tro, mmst række gennem to hundre år.

8. Inøvelsen i det ny fællesmål faller så svær, at „målskular" på tre måneder for utlærte skolemæn regner Arne Garborg for ingenting.

9. At gi statshjælp til inøvelse af det ny fællesmål er statens forsøk pa at blodtappe det, vi har.

10. Dette, mens almuens oplysning er stærkt stigende, og navnlig bønderne har nåd fræm til flertal i tinget, har sat sine standsbrødre insom præsidenter og statsråder, og bondemål-

strævernes hovedforfatter skriver det mål, han

forfølger, bedre æn det, han er med at lage!

Ønsker bondemålstræverne disse mine ti

påstande inanket for en æresret, nedsat af svenske

og danske mæn, så er jeg villig.

i* 6.

Dette har jeg samlet i bokform, forat det kan være let tilgængeligt. Det er nemlig min agt at kalle fræm ordskifte om det i tinget; overhodet at holde på, til det blir en virkelig valgsak, om vi i vort lille folk sJcal med statshjælp ede op to fællesmål.

Jeg har den faste tro, at noget slikt aldrig hadde været forsøkt, om navnlig alle de falske sammenligninger med andre sprogbevægelser i tide var biet stanset.

Vi er her inne på en vej, som aldrig noget annet folk har trødd, og som utvilsomt er farlig.

*

Målstræver-sanhet.

(Av overl. Knudsen.)

——

Dagbladet 17. juli 87.

Vi har fåt en ri' nu igen av vår gamle målstrid, og det har været kjært .for mig, hittil å ha kunnet være utenfor, som ledig tilskuer. Men nu har kamplysten kommet igjen, så jeg får blande mig for en liten stund in i kavet, ikke fordi det egentlig tiltrænges, men fordi det jo ær min siste bok, „Hvem skal vinne?", som har git åføre til, hvad nu går for sig, og mit navn under dette mange ganger har været nævnt. Asitte aldeles ledig synes mig dærfor mindre vel, især da jeg har noget å yte, som kanske ingen ånnen i like mon ær i stand til.

I alle fal'. vil min smule deltagelse i „Maalsaki" ikke vel kunne avvises som utidig inblanding i andres mellemværende.

Hvad jeg denne gang skal omhandle og gøre Dagbladets læsere mærksomme på, ær vart motpartis overstadige nidkjærhet, o: hvad målstræverne „på Maalet" sit kaller ovJiu'g, ofse, og „Europæerne" pa sit mål, kråkemålet, gir navn av „Fanatisme".

Av hensyn til denne de norsknorske sjæles tilstand har jeg nu og da undskyldende omtalt dem som varmhj ærtede vilstyringer eller brålynte tullinger, da de utenfor „Maalsaki", men ikke i den, vist ær hæders-mæn, og i alle fal' ulastelige, alle som. en, for alt det, jeg vet om dem.37

Men i målsaken går det dem alt for let efter ordtøket: „enhver er Tyv i sin Næring", d. e. ligger under for de fristelser, som han særlig, personlig, har å kjæmpe med „i sin næring". Som andre „Fanatikere"-kan de næmlig ikke la sig nøje med de midler i sin kamp for tilværelsen, og således med den framgang, de sejre, som de kan ha med ret og sanhet, men må idelig ha noget mere. Til den ende hålder de sig ikke just altid for gode til å hruke knep og kunster, foi'nægte kjænsgjærninger, som går dem imot, og skape kjæns-gjærninger, som de har bruk for, skryte sit eget op og sine motstanderes ned p. s. v. „I Krig er alle Midler gode", og særlig i denne „målkrigeh" får jo „målet" — i dobbelt forstand — hellige „middelet". At „Landsmaalet" ær det højeste av alle våre lands-øjemed nu for tiden, ær naturligvis ophøjet over al tvil! Dette har vi jo hørt de 100 ganger, og skulde de nogen gang gjøre pakt med fanden for å vinne spillet, selv med fare for alvorlig „skade på sin sjæl", så måtte det jo være til beste for hele folkets trælse som folk, til beste for det dyreste dyre i tidernes skifter, for det hellige „Landsmaal"!

Denne særtegning av de norsknoi'ske i egenskap av strævere kræver en redegjøreise. Men hvorledes få plas til den i et blad, tilmed da det allerede har været skrevet så meget om æmnet, og det fra bægge sider, i de siste måneder?

Jo, nu vet jeg råd. Det, jeg ovenfor har lagt do norsknorske til last, ær på sted efter sted omhandlet i min siste bok. Det kan gjærne siges å være bokens røde tråd. Den rækker på lag fra pærm til pærm og blir bare for en stund borte. Jeg får nævn« op de vigtigere anker, som ær ført imot dem dær, og så forredegjørelsens vedkommende be' læseren, selv å se efter, for så vidt han ikke av egne oplevelser kjænner38

sine pappenheimere så godt, at al redegjøreise fra andres side tor ham er overflødig.

Anneriedes ær 'det med noget, som i tiden ær senere æn bokens trykning. Dær får jeg på stedet gjøre rede for, hvad jeg siger dem på, og dærtil nytte en del av det rum, som ær opsparet før ved de gjorte henvisninger til „Hvem skal vinne?".

I..

1. Den første anke, min bok tar fat på, ær den, at de stadig har villet synkværve folk for å få dem bort' fra den

(famle tro, at norsk, dansk og svensk i grunnen, i hoveddragene og en god del til, ter et og samme mål, og over på et nyt standpunkt, et, som målstræverue hadde mere bruk for, så de ni. kom til i nordlandene ikke bare å se ét, men tre mål, og fik øje for, at det særlig mellem norsk og dansk ær et bun-løst, et svælgende dyp, som tilmed ær så bredt, at det ær umuligt å få bygd bro (o: det dansk-norske mål-stræv) over fra bred til bred. Selv nu, i den seneste tid, har de jo i Bagbladet frisket op denne lære, at norsk ær et annet „Sprog" æn dansk.

Hærmed hænger sammen, at de har misbrukt finnernes stræv mot svensken, fiamlændernes stræv mot fransken m. m. til rétfærdiggjørelse av sit stræv i Norge, ænda de måtte vite, at dette var å forvende sanheten. At andre gjorde dem var på lærens vrang-het, hjalp ikke; for de kunde jo ikke undvære samme vranghet!

2. En ånnen anke mot dem ær, at de engang utgav det dansk-norske stræv for uten værd, jævnført med

'deres eget, av den -gran, at det bare gik ut på noget formelt, på „nokre bokstavar", p—t—k osv., og ikke på kjærnen, på ordforrådet, på fordrivelse av „danskens" fræmmedord, noget,, som altså dengang skulde være39

deres gjæming, deres „program". Men da jeg så gjentagende hadde påvist, at hele deres ordforråd likeså godt kunde brukes i min dansk-norske skikkelse, som i deres Landsmaal'ske, gjorde de kuvending eller byttede standpunkt med mig. Fra den tid til nu nylig har altså „nokre bokstavar", d. e. „Grammatikken", ordenes norske former — med sine a'er og sine tvilyd .og med det „emanciperte" kvinnekjøn, altså ikke ordene selv, været det ene fornødne. Skulde de ni. nu kunne hævde noget som sit eget, noget, som var umuligt for andre æn de norsk-norske, så måtte det være dette fonnelle, det, som hadde deres dype foragt, da de trodde å kunne pådutte det „Knudsenske Maalstræv" denne iejnefallende ensidiglied.

3. En ånnen fornægtelse av sauheten ær dette, at vi ikke har nogen landsgyldig uttalc hær i landet. Den ær dem ni. svært brysom, denne kjænsgjærning, da vi dansk-norske hålder på å grunne fræmtidsnorsken netop på den, —j så meget mere brysom, som de ikke har nogen almu-gyldig uttale å opstille imot .vår, men nok bygdegyldige uttaler i 100 vis, 500—600 i alt, tænker g eg.

4. Atter en ånnen fornægtelse av kjænsgjærning var i lang tid den påstand, at det bare var ét måls trav' luer i landet, deres eget ni. Det dansk-norske blev da ved givne lejligheter enten rent overset, tiet ibjæl, eller i alle fal' avfærdiget med spottende overlegenhet, på lag som en ældre man kan ta det med en næsevis jøpling eller gutunge. Dette har de dog opgit i de siste år; men skulde lykken ta sig av dem videre, kommer gamle Adam nok igjen.

5. Deres skryt og humbug ær navngjetin nok, da den jo forleden i længre tid var på dagsordenen i bladene. Dette hoveddrag li ar da også måt få sit rum i „Hvem skal vinne?". Læseren kan dær bl. a. finne den oplysning, at en særlig grun for målstræverne til40

å liålde strævet gående med kytord om deres mange sejrvinninger og sjælefangster og store tilslutning fra folkets side har været den, at uten å vække så store voner for „Maalet hennar Mor" kunde de ikke vænte å få pænger av folkets kasse til Stipendiar og Maal-skular, Maalkursar og Bibelumsetjingai- og Kjøp af „Noregs Soga", like så litet som til å liålde hele tre Maalprofessorer: Aasen, Ross og Moe.

Til deres småljngingar for dette øjemed hører også, at de i mange år brukte B. Bjørnson som lokkemat, som om han var deres håndgangne man, og like så Arvesen, ænda de så inderlig godt visste, at dette ikke' var sant. Men nødløgn skal vel. være tillat, nålen ej kan klare sig på ånnen vis? For leve må en jo, og da helst nogenlunde godt også.

6. Og så forfølgelysten; den ær jo uadskillelig fra al ovhug, alle Fanatikere, som skyggen fra legemet. Et enkelt, vitnesbyrd fra den seneste tid får være nok hær; ni. et opsæt i deres „Moniteur", målbladet Feclra-hcimcn (22—12—86). Dæri bl. a.: „'Ett Vinstreblad, som nektar å taka inn norske stykkje (på „Maalet" altså), siglar under, falsk Flagd ... og bør utan videre. segjast tipp". Av Høgreblad vænter de naturligvis aldrig annet æn det, som vondt ær. Men livært Vin-strehlad ær jo selvskreven målven, om det æn ikke selv bruker „Maalet" og således ær „aktiv Maal-strævar"! Og ær Maalvennen utro, ær han fædrelands-forræder under sit falske Flagd, så bør han tynes, des før, des heller, om ej ved. krud eller dynamit, så i alle fal' ved sult. Og hvorledes gik det ikke

målstræveren O. J. Høyem forleden? Han hadde i sine målskrifter avveket i „nokre bokstavar" fra målkirkens „Konfes-sjon" eller bokstav-lære. Dærfor kunde hans straf ikke bli mindre æn bansættelse, uts'tøtelse av de rettroende „helliges Samfund", o: han kom ikke in i den Mortenson-G-arborg'ske målbibel, i deres „Lesebok"-41

Han er sat blant apokryferne, hans tilhæng blir Dissen-tarar, blir en „Sekt", et sidestykke vel altså til den „ørvesle — Knudsenske — Sekt", som Garborg nylig ordede om hær i Dagbladet-*)

IL

De anker mot det norsk-norske liv og levnet, som ær fort under avdeling I, fik liten eller ingen sanføring og redegjøreise, idet læseren i stedet fik henvisning til min siste bok, dær han vil få troen og sanheten i hænderne, — ifal' han ikke selv ær målman; for da vil vist ingen redegjøreise bite på ham. Men mål-strævernes gamle Adam lever da efter min boks fødsel som for, og han har fræmdeles ikke lat. sig iuteii vitnesbyrd.

Det ær et par slike, jeg nu har å by.

1. I Aftenposten 10—5—87 har jeg skrevet et opsæt: „Maalstræverne og de smaa Midler", og dæri prist deres små kunster, deres fingerfærdighet til å skrape et og annet av næstens gods in under sin egen grj'tø. Da således spørsmålet om pænger 'til „Maalskular" i vinter var fore i tinget, røstet jo hele venstre for uttællingen; men tre venstremæn talte imidlertid for det dansk-norske stræv, og bare for det, neml. Sæter, Akre og Drevland. Fedraheimen må dog ha funnot, at dens troende menigheter ikke vilde ha videre godt av

*) Hvor „vosal" K.s „Sekt" ær imot den norsk-norske MaaUirA-», vil nu tiden vise. Sekten omfatter dog bl. a> en snes man,, som har det særmærktc ved sig, at do alle hetor B. Bjørnson. Mon Maalkirken ter vistnok mægtigere p;\ sin vis, den; for den har jo nøkkelen til rikskassen og kan utstyro profeter, evangelister og apostler og koste sig Maalskular og. Maalkursar og Maalblad og Maahnannsmøter over en lav sko, og Maallag i vestland og østland. Nu vanter bare et Maalkirkemote, som kan slå en eller a non Maalpave fast som ufejlbar. Sa er all right.•42 '

å hare noget om dette forræderskap. Hvor let kunde ikke en og ånnen „tage Forargelse" og falle fra? Følgelig fortæller bladet (19—3—87) nokså, hughejlt,

at „dei, som talad for (pængene) var: Steen,.......

Sæter, Akre og Drevland".

Kristianiaposten, som alt den gang, under Mjelde,-var m<>e)t, om æn ikke egentlig målman, lot sig nøje med å gi os „Usandhed med Modifikation", forsåvidt den tok Sæter og Akre til intækt som målstrævertalere, likesom Fedrah. hadde gjort. Men Drevland da, som \ittrykkelig ' hadde sagt, at han vilde ha Knudsen'ske målskpler i sit landskap, og som hadde ytet B. Bjørnson sin „Tak og Anerkjendelse" for, at han støtter det dansk-norske stræv, og for „den Sprogform, han har anvendt i sine senere Skrifter", hvad gjør Kr.posten med ham? Jo, den gir os Fedrah-s „Usan-hed" med den „Modifikation", at Drevland hverken har talt for det ene eller det andre målstræv! Bladet hare slår eller tier ham ihjæl i egenskap av sanhets-vitne. . „Man muss sich nicht verhliift'en lassen".

2. En ånnen mærkelig målstræver-omgang med sanheten ær følgende.

I Nyt tidsskrift, marshæftet for i år, hadde Alfred Eriksen omhandlet min „Hvem skal vinne?". Av denne, fræmstedelse eftersiger Fedrah. 23—4—87 disse ord: „Det har før mange ganger og på mange mater til uimotsigelighet været godtgjort, at ad den vej, Knudsen har pekt på, vil det med tiden fremkomme et sprak, som i ordforråd' er mindst like så norsk som Landsmaalet selv, For at frælse sig har landsmålstræverne taget til den påstand, at formerne er hovedsakun ved språket". Dette ær Eriksens ord altså.

Hvad siger så Fedrah. til målstrævernes lære om formen, som hær tillægges dem., og som de vitterlig har vedgåt og tillæmpet i mange år?

Hvad Fedrah. siger? Jo, den nægter, uten videre,43

den „benægter Faktum". „Det trengst ikkje", siger den, „for oss Maalmenn aa syna, kor meiningslaus

heile denne Paastanden er"..... Og videre siger

den: „At me Maalmenn for „at frælse . sig" slial ha sagt, at Formi er Hovudsaki -ved „språket", er noko, som slær seg sjølv ihel. Det er noko, som segjer seg sjølv, at Innhaldet i eit Maal, som i alt anna, stend yver Formi". (Hør! hør! siger K., ja det mener vel alle, så nær som målstræver-kirkefolket, som ni. har bruk for en ånnen lære.) . . . „Kan Alfred Eriksen, som hev skrivet denne Meldingi, framføra eili einaste Maalmann, som hev sagt noko anna? Kan han koma med ein einaste, som, for aa- bruka det same Døme (Exempel), han kjem med, trur, at Ordet synkretist vert meir norsk i Fonni synkretistar? Ikkje ein einaste".

Nej, en skulde nok tro, at ikke ein einaste kunde tillate sig å føre slik urimelig lære ut i værden. Men dette har målstræverne nu drevet på med år efter år; for uten denne avguding av /brmstellet kunde de ikke for sit stræv hævde nogen overlegenhet iræmfor det dansknorske; ti i det andre, i ordforrådet, var hægge våre „Sprog" jo furkommen jævngode, bare med den foremon („Fortrin") på dansknorsk side, at vi ær en god del strængere mot undværlige fræmm'edord æn „de egentlige Maalstrævere".

Dærfor måtte jeg gnide mine øjne og læse over og over igjen, da jeg så Fedrah.s insigelse mot Eriksens omdomme; for hvor kunde det falle mig in, at nogen torde nægte enkjænsgjærning, som var vitterlig for enhvær, som i nogen rnon har fulgt med? Jeg har nu set efter i „Hvem skal vinne?" og finner syv steder, syv vitnesbyrd for, hvad Eriksen har sagt. Det værste ær, at jeg hær ikke vel kan la mig lite med å vise læseren til boken min, mens det på den andre siden tar så meget rum å eftersige de mange44

pågj ældende uttalelser av målmansflokkens ledere og høvdinger. Det får da bli så kortfattet som muligt.

1. Først blir da en uttalelse av Kr. H. Eoss å nævne, så meget mere, som det vistnok mest ær den, som senere har gjenlydt fra de mange andre. Den står i min siste bok s. 44: „sprogets ånd er i formen, ordformen, bøjnings/örmewj sætnings/orme«". Se hans skrift „Maalreisningen" (1878), s. 5. Denne „mageløse Opdagelse" — for å tale grundtvig'sk — måtte da i røde rappet utbasunos mot alle værdenshjørner, også ved rejser og mimtlig målføring. I kraft av denne lære har hr. Boss bl. a. kunnet awise den gamle mening om engelsk, at det ær et blandingsmål (med -j. innenlandsk og % fræmmedt ordforråd, ær det jo sagt). Når'det næmlig „kjem ann" på det formelle, når bøjnings- og. andre former ær „Hovudsaki", og ordforrådet, „Innhaldet", som ær støpt in i formen, kan på lag sættes tit av hensyn, da blir vistnok engelsk ikke noget blandingsmål; ti formerne ær jo unægtelig engelsk-germanske, ikke fransk-romanske.

2. Side 42 i „Hvem skal vinne?" har jeg trykt op igjen et utsagn av præsten Bårthveit i Romsdalen, som allerede ær vitterliggjort i min „Norsk blandkom III", s. 341: „framande ord kan gjerast til vart eiget ved at støypa dei i norsk form", o: ved å deklinere og konjug. m. m. på norsk. Følgelig blir t. d. det græske synkretist til norsk ord, når det blir iført skikkelse av s . . tistar (flertal) eller s . . tistera.

3. Denne B.s Mageløshed slår Fedraheimen 3—11 —83 selv yterligere fast i en fræmstedelse av en bok av samme- Bårthveit. Bladet fortæller, at B. inkje hev voret rædd Ord fraa andre Spraak. „Men", lægger det til, „daa han bøygjer deim etter norsk Tunga, so vert Maalet likavel norsk, likso visst, som Dansk er og vert Dansk, um ein tek inn norske Ord og bøygjer

(deim etter dansk Tunga". Se min siste bok s. 189.4">

4. Stortingsman Lavland — i et møte i Kr.sand — vedkjænner sig samme tro på formernes vidunderlige magt til å omskape fræmmedord til norske. „Ved at give norske Ord dansk Form1' (hvad de norsk-norske foregir, at vi dansk-norske gjør, men med uret; ti var fonn ær virkelig norsk, grannet på en landsgyldig virkelig uttale av ordene) „beriges det danske Sprog, ligesom det norske Sprog beriges ved at optage danske Ord i norske Former". For „danske" ord regner mål-stræverne alle de ord, som ær i bruk i „dansken", altså danske, tyske, franske, lat. og græske. De blir altså alle omskapt til norske ord, når de får norske former, og norske ord, d. e. sit eget ordforråd, må jo erhvær norman forstå! De ær da ikke længre fræmmedord. Se min siste bok s. 163.

5. Stortingsman Berg (Hallingdalen) sa efter Fedrah. 1—5—86 i et møte i Gol, efter Max Muller:

„Grammatikken" — det formelle altå — „er Blodet og Sjælen i Spraaket". Se min bok s. 49.

6 og 7. I Fedrah. 10—4—86 avsiger („forsager") lederen, I. Mortenson, denne falske lære — så længe det nu kan vare — og uttaler: „Det er som dei" („som skriv") „gjerne lognar" (o: „beroliger") „seg med, at naar Grammatikken" (det formelle) „er god, so er alting godt". Ja, hvem har mere æn Fedrah. fåt sit kirkefolk på den tro, „paa det Trav"? Men nu må jo Fedrah. selv træde op mot Fedrah. og ta vrauglæren i sig igjen! Nogle uker efter gjør han det engang til, nu sammen med Garborg, som dennes medutgiver av en „norsk". „Lesebok", og med de selv samme ord: „det er som dei gjerne lognar osv. . . . alting godt". Se min siste bok s. 190.

Ær det nu" ikke, efter hvad hær i utdrag av Ilvem skal vinne? ær oplyst, aldeles vidunderligt — for ikke i ånnen toneart å sige rent rasende av Fedrah. — mot A. Eriksen å mote op som den krænkede uskyldighet46

og nægte, at „ein einaste Maalmann hev sagt noko anna", æn at ordforrådet ær hovedsak og formen medsak, — ja i den mon medsak, at vår folke-æts mål har kunnet kaste mere og mere av sit formstel bort, og at mange miljoner kinesere m. fl. kan hjælpe sig aldeles uten målformer, — som i min bok ær påvist?

At ordforrådets norskhet stiger i pris, alt som formerne går ned til det gamle, naturgivne værd, ær da bare, hvad en måtte vænte. Dærav kan det forstås, at Fedrah. i sin fræmstedelse av Hvem skal vinne? (29—1—87) nu gir mig ret „i Stoævet mot Framand-ordi, som so oftast er til Tyngsla og Meinska for Maalet, um dei feer aldri so norsk fonn". Ja, hør! hor! nu er det kommet ånnen lyd i pipa! (Men hvor længe blir de ved i denne „gode Bekjendelse"? Det er et stort spørsmål.)

Jeg får hær ta med et annet medgivende av Fedrah., som jeg ænnu mindre hadde væntet. Det lyder så: For det um Engelsken ikkje kunne verta Fransk i England" (da Fr. og Eng. jo virkelig er forskjellige Sprog) „so kann vel Dansken verta norsk i Norge, allvisst (i alle fal?) med god Hjelp av Norsk-norsken, so det for den Skukl kann koma paa eit ut, leven som vinner, berre det vert arbejdt so det munar fraa baa'e kantar".

Dette ær da det mærkeligste, jeg ænnu i al min dag har hort fra den kant; ti hvor længe har det ikke været hamret in i folk, dette, at om en lapper og lirker med „Dansken" i 1000 år, så er den dansk og blir den dansk like til dommedag ?

Men hor nu dette og sig så, om ikke Fedrah. også kan være medgjørlig og elskværdig? Den har rigtignok tillagt mig, å ha faret med „Vringl" imot dem, mine motstrævere. Men det skal være glømt og tilgitpå grun av de to ovstore „Indrømmelser", bladet i samme opsæt har gjort os dansknorske.

***

Garborgs lære — efter Henry Sweet? — om tvilydende nydannelser, både på germansk og romansk grun, tænker jeg kan være god for os mere æn for „de egentlige'-; ti kommer nye tvilyd op av sig selv, så får vi jo småningom den samme målhærlighet, også i dette formpunkt, som de „norske" ær så glade i, allerede å være innehavere av. Tvilydene ær jo da bare et tidsspørsmål, og vi tarv heller ikke av det hensyn opgi det mål. ^Dansken", som vi har, og med „megen Sorg og Møje" oparbejde et nyt, Landsmaalet.

Skade, at hær heller ikke ær rum nu til å omhandle det så kalte „Videnskabens" Munch-Lokkes, pro'v for, at'„Norsk og Dansk" ikke ær samme „Sprog". Mon engang senere skulde jeg gjærne gjøre det, om jeg fik lov av Dayblaclets leder.

Jeg flytter nu straks langt bort fra byen på et par måneder og kommer således næppe til å svare på de „Protester", som mulig vil la sig høre. Og svar vil det desuten være litet om å gjøre for de læsere, som bl. a. av min siste bok eller tilmed alt av nærværende opsæt kjænner til, hvad værd en kan tillægge målstræver-samhåldets inlæg og vitnesbyrd.

Kristiania 28—6—87.

* Til enkelte steder i de oven stående opsæt får jeg få lov til å gjøre en og ånnen vedtegning:

A. Landsgyldigt eller ikke landsgyldigt.

Lederen av „Dagbladet", som talsman for det norsknorske målstræv og mot det dansk-norske, vil (13-8-87) . hævde, at „hvad Knudsen kalder den landsgyldige norske Udtale" .... „endnu ikke er funden". Han støtter denne mening til den iagttagelse, lian vil ha gjort, at det hare ær et mindretal, som „i den levende Tale" lar hore t. d. de så navngjetne hårde medlyd. Ved dette tilføre gir han den oplysning til heste, at bergensfolket, t. d. i skuespillet, ikke vel tåler visse uttaler, så som sprak for sprog, hate f. hade, endelsen -het f. -hed (sanhet f. sanhed m. fl.). Hæri skal da også ligge — hvad en og ånnen av hans med-strævere ænog like til har sagt —, at vi dansk-norske ikke virkelig har det grunlag i vår „dannede" tale til å bygge skriftordenes staving på, som vi har foregitå ha. En landsgyldig uttale tror han vel altså må være ens hos alle dens bærere, fast som fjæl', uten minste ustøhet, uten spor av dobbelthet, uten inbyrdes av-vikelser. Vi andre mener dærimot, at om en del ord ikke kommer ful'kommen ens, med samme selvlyd og medlyd, fro hvær eneste av alle de tunger, somhåldes for å tale „dialektfrit", så får vedkommende arbejde for, at talen kan bli' ens, om dette mål æn aldrig fnl't vil bli nåd, hær i landet like så litet som ånnen steds.

Vi har et sidestykke i retskrivningen. Også hær ær enhet ønskelig, men også hær ær vi bryd med adskillige åvvikelser, og det ej alene man og man imellem, men tilmed sted og sted imellem i skrift af samme man. Vi siger dog ikke dærfor, at en landsgyldig staving ikke ær funnen eller ikke ær til. Landets skoler må ha funnet en skriftlig form for livært ord, som

49

deres lære-svænner, intil videre i alle fal', kan inøve og gjøre rede for t. d. ved studentprøven, artium.

Med uttalen har vi — også skolerne — hittil ikke regnet det så nøje. Når det, under højtidelig oplæsning eller almærinelig (off.) tale skulde gå fint til, halt vi os til boken, uten omsyn til, at den som. oftest talte dansk, iblant tilmed forældet eller forvendt dansk. Å sankjænne dette siste og sætte skille mellem dansk og norsk måtte da bli det første steg til å få en lands-gyldig norsk tale hævdet i stedet for den forfuskede og i alle fal' fra norsk standpunkt uægte, et steg, som en god ven av K. K. gjorde for 40 år siden. Men det koster jo altid mangeårigt stræv, før en får et helt folk bort fra en tro, vane eller smak, som i mange mansaklre ær talt og ?ungefc, prikket og hamret in i det.

Som alt på-tyd (ant.) har heller ikke Danmark, Sverige, Tyskland, Frankrike, England nogen lands-gyldig uttale, hvis Norge ikke har det, fordi om en del ord ikke av alle dem, som håldes for å tale uten iblanding av bygdemål, tale „dialektfrit", lyder aldeles ens. Den engelske uttale har jo været lagt arbejd på i lange tider og av en større flernet avlandets lærde; men ænda har den altfor mange ord, som disse lærde ænnu ej har kunnet bli enige om. Jeg skal nævne nogle få, men for rummets skyld uten nøjere å opgi, hvad det omstridde ligger i.

Ustø eller „vaklende" uttale har bl. a.: either og neither (ej eller i), humble, wrath, haunt (likeså med au i mange andre ord), herb, ratlier, solder, tyranny, permit, perturbate, d3iiasty, envirous, consummate, ari-stocrate, advertise, adversity, southem, three-pence. Selv i ord, som uttales kanske miljoner ganger hvær eneste dag, såsom shire og great, har to uttaler kunnet hålde sig side om side, uten at enhet har kunnet nås, dærved, at den ene trængte den andre ut av landstalen.

450

Like så i Frankrike, ænda dette land har et akademi, et lærd samfund, som bl. a., for ej å sige særlig, har det gjeremål å håkle eje med morsmålets ordforråd som med ordenes uttale og bokstaving. Hæri gjør det dog kanske like så vel vondt som godt. Det motsætter sig gjærne nye ord, nye iittaler og nye stavinger, og jhålder det gamle og nedarvede, som folket har tat på å forlate, oppe i det længste. Dærved drar jo overgangens pinlighet des længre ut. Følgen blir, at folket får to og to iittaler og to stavinger så meget længre tid å dra's med. ^

Hær nogle prøver: ord med to (tre) iittaler. Poéle, fil, respect (med 3 u.), district (med 3), fler, gars, siége, Norvége (med to iittaler hvært og to stavinger). Like-så med ord på poign- (-net, -nard m. fl.).

I min ungdom skulde -ail (detail, travail m. fl.) uttales som -alj (detalj). Nu er jo l støt ut: detaj. Under overgangen var altså uttalen dobbelt.

Tyskland har jo ikke som Frankrike og England nogen enkelt overlegen, tonegivende hovedstad, men nok en hel række mindre. Dette har vel været en hovedgrun til, at det har halt hårdere dær æn ånnen steds å få samlet alle hoder — eller hoders tunger — under én hat. Dærfor skal det fræmdeles være bry-somt bl. a. for skuespillere, som går fra f. e. Berlin til Miinchen eller fra Hamburg til Dresden eller "Wien, at en almen tysk uttale i mange tilfæller ænnu lar vænte på sig. Anneriedes blir det vel om en mans-alder eller to, siden landet ær biet én riksenhet, tilmed da ejmfærdselen (Damp-) til lands og vans i vår tid blander alle med alle og sliper alt det framstående og kantede av.

Imidlertid har dog Tyskland allerede nu en i al skrøpelighet landsgyldig uttale, — og samme uttales landsgyldige avspej.ling, den sam-tyske Reohtsohrei-bung; for det ær jo den, som våre skolebarn lærer å&1

læse ut av sine tyske bøker og tillæmpe i sine tyske stiletimer.

I Danmark har de jo også en landsgyldig uttale, ænda heller ikke den ær uten sine svakheter. En av disse har jeg fl. g. vedrørt før. Nogle uttaler ni. en række av ord, som i boken ender på -om, som -åm, andre efter bokstaven som -om: Blom som Blåm eller Blom (med o-lyd). Således med tom, Tromme, Lomme, Bom, om, som . . (vmcl-ta Vom, kprnme). Hærom siger prof. Rovsing, at uttalen med o — som altså faller sammen med den innenlandsk-norske — ær den ægte danske, mens den med å-lyd (Blåm) egentlig bare ær kjøbenhavnsk. Men denne ær det dog netop, som lin-fine normæn vil hævde som den rette, for sig og-andre finsmagere da, idet de overlater o-uttalen til sine simple, ufine, „mindre fremskredne Landsmænd". Disse våre hjemme-dansker har jeg imidlertid forehålt, at de i grunneri for så vidt ær mere danske og mindre norske sen (flerheten av) de danske selv.

Hvad det dog hær „kjem arm paa", som det heter paa „Landsmaals"-tysk, ær ellers dette, at også danskerne har to uttaler hist og hær, men like vel unægtelig en dansk landsgyldig tale, — som da skolerne lærer fra sig.

Også Sverige har som Frankrike et akademi til å passe på „svenska språket" og bl. a. avgjøre om ret og uret i uttale og „retstafnirig". Dets arbejd ær da på lag som det franskes. Det tror å måtte jævnlig stritte imot og hålde igjen, hævde det gamle som det ægte og fine, selv om det for folk flest høres eller ser ut som stift og sært, søkt og sprænglærd („pedantisk"). Men folke- eller mål-ånden stræver jo stadig hen imot det mere næmme og letvinte, avkorter, hvad som ær for langt, og hjælper suj med færre midler, færre stavelser ei. bokstaver, æn hittil vanligt förST i lydmålet, siden, til samheve med dette, i bokmålet. Overgangen52

fra før til siden medfører da naturligvis også dær tvi-uttaler, intil den j'ngste av hvært par av slike om en del år får overhånd. (Se hærom mere i den svenske mårlære i' L. K. Daas sv. ordbok, forrest i bind 1). Vi skjønner av uttalslasren dær, at i en ikke så tjærn fræmtid vil mange uttaler, som nu gjælder for vårds-lese, slurvede og ufine, og dærfor ej blir vedkjænt i fint lag, arbejde sig op og bli lyst i kul' og kjøn av selve „Nordblæsten" (Noblessen).

Og vi tør nok lægge til: like så hos' os hær hjemme. Dærfor bør våre skoler ej være for snare til å utmønstre uttaler, som nu synes å ligge for lagt (lavt), men la en del slike være et åpent spørsmål foldet første.

Jeg, K., har aldri fait på å nægte, at vår lands-gyldige tale for en del ænnu ær tvi-foldig, ær like som kløvet i to og to. Ja, jeg har jo des mere netop tat tvif aldiglieten til utgangspunht. Hadde ni. alle sagt t. d. bøde, bage eller alle sagt bøte, bake, så var jo enheten alt funnen, allerede til stede, og al granskning således overflødig. Men nu hørte vi. jo bægge uttaler side om side, ja ofte fra en og samme tunge. Altså måtte det først avgjøres, hvilken av de to og to var den beste, særlig fra norsk standpunkt, som nu må bli et annet, æri da vi bare var et dansk landskap, som Fyn, Jylland eller Skåne. Og når så den rette tale var funnen, var så alting klappet og klart? Nej, så måtte fundet arbejdes fræin til roere og mere utbred sankjænning, „Anerkjendelse". Og så? Ja, da var ænnu det sværeste'arbejd igjen, å få det hele folk til å leve efter denne rene eller renskede lære. Et ær å kjænne sanheten, et annet å følge den i livet. Og det går ikke altid let, vist ikke engang for selve dens opdagere. „Dagbladet" har dærfor unægtelig ret i, at selv hos'sådanne, som „med Bevidsthed søger at følge Knudsens Princip", ær uttalen „endnu inkonsekvent".53

Men det har uret, om det dærved tror å ha sprængt læren selv, eller påvist dens umulighet eller dog uefter-rettelighet som grunlag for fræmtidsnorsken som tale og skrift.

Det ær ellers en mærkværdig ensidighet, når „Dagbladet" vil godtgjøre vår dansknorske uttales uigjennemførlighet til landsgyldig enhet ved å gjøre ophævelser over eller lægge vægt på, at de i Bergen ej kunde godkjænne den i enkelte ord eller former, medens det selv gjør sig til talsman for en hundre ganger mere vanskelig sak, å få telemarks-mulet ophøjet til lands-gyldig tale (og skrift) i „Danskens" sted. Så langt hen imot almen vedtagelse i våre byer og bygder, som talen efter „Knudsens Princip" alt nu har nåd, vilde telemålet umulig kunne vinne i de nærmeste 3—4—5 mans-aldere. Og sæt nu, at dette „vidunderlige skulde ske", vilde så ikke telemålet bl. a. i det bergenske skuespil møte samme motstand, som det Knudsen-"VVichström'ske forledet år? Tro om telemålet vilde sige spraaget for spraaket, hade for hate ell. hata, sanhejda for sanhejta (-ti, -te), for å imøtekomme den bergenske mål-kjælne smak? Vi har da hær i Dagbl. en motstand av samme slag, som når den norskeste blant „Dølens" norsk-norske, Vigfus (Dølen 1858, nr. 7) skriver om uttalen i „det norske Theater": „dei koma med p'ar og k'ar" (tar støter ham da ikke) „der i det norske Theater, som gjærne kunna stinga ein tvert igenom". „Detta er ekki hevdad" (landsgyldig) „Tala". K: Å nej da! men Vigfus's „dei", „koma",, „stinga", »igenom" ? Jo, dær har vi da den „hevdade" tale, som det n. Th. skulde ha lagt sine skuespillere på tungen! Vigfus hører delvis, i „Theatrets" p'ar og k'ar, sin egen norske fræmtidstale, og straks blir han forskræmt og oprørt. Han tåler ikke tillæmpingen av sin egeA mållære. Dærimot tviler han vist ikke om, at den norsktale, som han bare har i tankerne og ænnu bare serpå lang avstand, nok engang skal vinne prinsessen og halve — nej, naturligvis hele — riket! Men om sværmeren gjælder det iblant, hvad sagt blev i sin tid om Tyge Brahe: på himmelen — hær: på ideen — kan Vigfus kanske.være den klokeste kloke, men på jorden dærfor gjærne være et nar, (som frister et „tåpeligere og uiryttigere arbejd" æn nogen ånnen).

*

B. Gammel dansk som et „andet Sprog“ æn gl. norsk.

B. B. hadde under målstriden i 87 påståt, at vart bondemål i grunnen ær ét med vart dansknorske bokmål. Dagbladet (19—6—87) påstår, i egenskap av forfægter av det norsknorske stræv, imot ham, at dansk og norsk ær to mål og ikke et, og mener, at denne dets „Paastand er Videnskabens" * (hughejlt uthævet av Dagbl.).

Vil så nogen vite, hvor og når „Videnskaben" har slåt den lære fast, svarer Dagbladet: „Vi ber Hr. B. B. læse Forordene i Løkkes Grammatik", — „altsaa Udtalelser af en af Bondemaalstrævets aller ihærdigste Modstandere". Hvad hær er kalt L.s Gram., må forstås om hans „Modersmaalets Formlære". Med „Forordene" må være ment ikke hans „Fortale", men den

* Da de norsknorske for en halv snes år siden hadde gjort deu lykkelige opdagelse, at når Norge .fik iført sit mål, sine ord, norske former, så var målet i sin holhet norsk, hvor meget det så æn var proppet med fræmmedord; også da hette .det med samme sejersalighet som nu, at dette var „Videnskabens* vitnesbyrd. (Se hærom i min bok: „Hvem skal vinne?u). Men hvorledes gik det, da dette vitnesbyrd skulde underkaste sig en ordentlig „Examen"?55

så kalte „Indledning", særlig dennes tre sider om „Forskjellighed mellem Oldnorsk og Olddansk".

Løkke gjengir -nærmest, hvad P. A. Munch hadde lagt til rette, for å få godtgjort, at danskerne ikke hadde adkomst til å regne det bokmål, som sagaerne m. m. ær skreven i — og dermed bokavlen i det — for sit; for, påstod han, sagamålet og ældste dansk, hvor- nær de æn står hinannen, faller dog ikke sammen, men skiller sig fra hinannen i de og de punkter. Det var jo egentlig hværkei^ Munchs eller Løkkes mening å forsvare, at olddansk og oldnorsk var „forskjellige Sprog" i samme forstand, som t. d. dansk og tysk ær det. Også jeg, K., har jo engang godtgjort, at „norsk ikke var det samme som dansk", idet de to folk fantes, delvi's å ha noget inbyrdes avvikende ordforråd og ordformer, en følge av, at vi normæn i den senere tid har tat på å gå vår egen vej, uten strængt å hålde os til nedarvet dansk målbruk. Men skulde slikt kalles å ha „forskjellige Sprog", så måtte Danmark også for sin egen del ha hat en række av „forskjellige Sprog". Harpestrengs og jydske lovs dansk faller jo ni. ikke sammen med t. d. Kir. Pedersens dansk eller med Holbergs dansk eller med Grundtvigs dansk. Men likevel tros dog alle tre tidsaldre å ha talt og skrevet et og samme- danske „Sprog".

Ingen av os. M., L. eller K., hadde heller noget "bruk for å få kløften så og så stor . mellem N. og D., således som tilfællet har været med de norsknorske. Det var os nok, at N. og D. ikke var ét, ikke like til dækkede hinannen (ei. på kråkemål: var identiske eller kongruente).

„Olddansk", siger Løkke, „som almindelig er blevet

slaaet sammen med Oldnorsk, var en med dette meget

• mær beslægtet Dialekt; men havde dog eiendommelige

-Afvigelser", og det vår da disse, han fant det umaken

værdt å peke ut i „Indledninger*". Hærmed høver vel56

nok, hvad han siger s. 2, at „paa denne" (Olddanskens) „Tid var den" (Olddansken) „kun lidet forskjellig fra Svensk", eller, som det lyder s. 4, „var jævngod med Oldsvensk". Side 2 heter det om dette' „jævngod": „Ligheden mellem dette Sprog" (o: mell. disse to ut-gaver, „Dialekter", av samme „Sprog", Olddansk og Oldsvensk), „var saa stor, at man maa kalde .Over-, gangen" — for os normæn, fra den ældre invirkning på vart mål fra svensken, til den senere invirkning på samme fra dansk side, fra Margretes tid ni., — „næsten umærkelig". Løkke mimier hær om, at et håndskrift fra den tid, „Kong Laurins Krønike", ær git ut av Nyerup i egenskap av dansk,'men av Geijer-i e. av svensk.

Således får vel Dagbl. og „Videnskaben" „læse Forordene i Løkkes Gram." en gang til, og se bedre efter, hvad samme „Forord" egentlig innehålder. „Hvo som leder, han finder", vet vi. MAlstræveren har let' og let' og endelig funnet noget, som han i øjeblikket mente var noget, men som ikke tålte nærmere eftersyn.

„Videnskaben" har altså ved Løkke og Munch slet ikke godtgjort eller engang villet godtgjøre, at nor-mænnenes mål var et armet sen danernes. Olddansk og Oldnorsk hadde fra først av været „slaaet sammen" og regnet for et og det samme. Men ved å se nærmere til, hadde Keyser, Munch og med dem Løkke funnet ut, at det dog var nogen „Forskjellighed", en og ånnen „Afvigelse". Nordmålet og. sydmålet (likesom østmålet, svensken) gik som „Dialekter" in under et nordisk fællesmål, oldnordisken, som da renest og mest form-ful'endt var halt vedlike i det mere avsides Norge.

Hvad det ær for „Afvigelser" eller „Forskjelligheder" i det enkelte, Løkke sigter til, har han nokså grejt opgit. Men det ær lejt, at det med tillæg av nødige vedtegninger vilde bli vei langt for nærværende57

skrift. Det lar sig dærfor ikke ful't forklare, uten for-dem, som kau noget gammelnorsk.

Om „Vokalerne'.' oplyses av Lokke, 1. at „i Olddansk (og Oldsvensk) existerer iiigen Omlyd af a, bevirket, ved et endende u". Jo, dær gjør,. hvad lian 30 selv påviser. „Forskjellighed"en ær hær, som mest ellers, bare en tidsforskjel. U-omlyden har ni. tidligst hørjet å falle bort i Danm. og Sv.; men dette bortfar har dog alt længe siden" rukket fræm også til vart norske folkemål, dær tiden dog ikke fult ær færdig med den ænnu. I selve bøjningen har jo danskerne spor av den den dag idag, i flertallet Børn (norsk og sv. barn). Hær ær altså bare tale om et mere og et mindre av det samme, ikke om nogen grun-„Forskjellighed".

2. Under „Brydningen" fra i til e „er Mellemformen, ja, almindelige?-« (i Olddansk) end i Oldnorsk". Altså atter bare mere eller mindre av samme slaget.

3. „I Olddansk (og Oldsvensk) ere alle Diftonger forsvundne". Ja, men delvis like så hos os. Også på vart folkemåls tvilyd har 30 tiden børjet å gnage, mest hær på østlandet. Altså atter et før og et siden, et mere eller et mindre. I Danmark finnes tvilydene jo ikke på pergament, men nok på runesten. De har været til stede før. I Sverige hadde de halt sig så. meget bedre, at de dær ær kommen in i de ældste, bøker. I sv. landskapsmål ær de delvis i live den dag i dag. Best i hele norden har de dog klart sig hos. vår norske almue, dær de jo ænnu i det hele ær regel, ikke undtak. »

Under „Konsonanterne" har Løkke 4 klasser av „Afvigelser". 1. Olddansken slår ikke, påstår L„ således som Oldnorsken, kl sammen til 11 og nd sammen til nn („Assimil".) Denne lettelse av uttalen, at d blev utelat. efter 1

og n, skulde vi dog ha væntet tidligst å støte på i Danmark. I sagamålet ær det ænnu spor av-denne rf'en. Det har jo således både (vér) fundum og58

funnum, både fundinn (Noregr) og funninn. I rektor Lunds „Ordbog" (1877) over ældste dansk intil år 1300 blir de hær pågj ældende ord opført med 11 og nn som i den Oldnorske ordbok. Således (at) fallæ, kallæ, finnæ, man, mans, mæn, mæns, men så igjen gjaldæ, haldæ, bindæ, bondæ; gl. n. gjalda, lialda, binda, böndi. Løkke opfører som prøveord med Id for 11: falda, som dr. Lund ikke vet noget om. Dette „falda" hos Løkke vækker mistanke om nogen loshet i „Videnskaben" hans, mistanke om, at han har inbilt sig, at de nyere, uhistoriske d'er efter 1 og n i dansk — som jeg i tretti år har gjort hærjetog imot — virkelig engang var selvgroddé ei. organiske i vart sydlige brorland! (Hans bok kom ut 1855, min „Haandbog'1 året efter). Han må da nok ha sluttet til bake fra Id, nd i nydansk til Id og nd i „Olddansk", fra falde til et falda.

Han har dog ret i noget. Det „sandr", han har, mot gl. n. „sannr", finnes nok, men bare når r følger nær efter n. Denne d ær dog bare inskut for vellydens skyld, på lag, som når vi siger Fæn-d-rik, Hen-d-rik, min-d-re og n. og sv. an-d-re, i st. for Fæn-rik osv. n og r vil ej ret forlikes som naboer.

Lunds ordbok fører op „sandær" og „san" (det siste altså uten påfølg, r). Men nedenfor, i selve (ordboks-)opsættet, har den „sat" og ,.sant" (ikke „sandt"). „Han vet san væræ"; „sannæ iartægnæ"; „spør man han sa-n døthæn": sannær (o: sandere); sannæ mæn.

2. „Afvigelsen" nr. 2 skal være, at olddansk ikke, som gl. n., „assimilerer" ng og nk til kk: sprang t. d. ikke til sprakk, synke ikke til sykke, enkja ikke til (gl. n.) ekkja. (Lund har ænkæ, ikke enkja, en form, som Løkke vel altså har ment å kunne tillægge det danske ord, til likhet med den gl. norske form.) Men også hær ær „Forskjelligheden" bare noget mere eller59

mindre. Løkke regner ni. selv op former med kk i nydansken: fik (for fing, fink), gik, drikke (for drinke), tykkes for tynkes. (tysk dunken). Æn gak! for gang, gank!?

Vart folkemål, som jo ær selve gl. norsken, som stikker helt op i dagen, op i nutiden, ær dog like så vel ustøt' i denne lydlov som dansken. I. Aasen forer i sin ordbok Enkja op tilmed som hovedform, idet han lægger til: „Hedder ogsaa Ekkja". Lekkja (uten n altså) ær dærimot på sit sted gjort til hovedform, men dog med tillæg: „Hedder ogsaa Lenkja ei. Lenk". Likeså Benk som hovedform, men med henvisning til et „Bekk".

Deime klasse ær dog helt fåtallig, så Afvigelsen, om den«ær dær, ikke gjør stort fra eller til.

En ånnen langt talrikere „Assimil." ær den av nt med tt (o: at n og t ej kan forlikes som naboer, så den ene må „maka åt sig"); et, det, mit, dit, fundet (og de andre stærke tillægsformer, part.), i st. for en-t, den-t, min-t osv. Dette nt for tt kunde gjort en ikke uvigtig „Forskjellighed"; men den lov lyder de bægge, gl. dansk som gl. norsk. „Afvigelser"ne ær i alle fal', hvad de kaller „en forsvindende Størrelse".

3. „V er i Olddansk („og sv.") beholdt foran r, men i Oldn. bortfaldet". Vrang, gl. n. rang-r.

Men også hær har jo vart folkemål til dels samme „Afvigelser" fra Olddansk, som Oldnorsk har, og gjælder dog for å være frainhald (ei. Fortsetzung) av dette. I min hjembygd sa de altid vrang, aldrig rang. Like så vrake, vrie, vrej(d). o: vred, vreje; men så igjen Bistå (på foten), aldrig Vrista.

Under rang == vrang siger I. Aasen: „Afvigende" (somme steds) „vrang'e, vraang'e". Under reid = vred: „reid eller vreid". Om dette og flere ord, reidast, Heide, gir han det råd: „Disse Ord kunne bekvemmest skrives med vr ligesom vrida" (under B opført som60

rida). Under bokstav V. har han både Vreide og (fra Hallingd.) Vreidske. Andre på vr ær: Vreist, vreista („stoppe"), Vreita („Groft"), Vride („Vridning"), Vridar („paa Dørlaas"), vrina („hvine"), vringla (som ær så vel kjænt og dyrket), vrinka („fordærves"), Vrins („Haartop"), Vrong („Bygstøtte"), vræle („skrige", „om Svin").

Også vr ær således ubrukeligt som kile eller bløj til å sprænge dansken løs fra de to andre „Sprog" (eller hos Løkke: „Dialekter", tilmed „meget nær beslægtede Dialekter", så „meget nær" ænda, at lærde mæn somNjrerup

og Geijer har kunnet ta kongLaurin både for dansk og svensk!)

4. „Aspirationen,, h,. er bortfalden foran 1, r, n"; løpa, gl. hlaivpa. Ring, gl. n. hring-r. Næve, gl. n. hnefi.

Atter bare en tidsskilna'. Bortf'allet av h-lyden har kommet tidligst til Danm. (og Sv.), senere til Norge. Men også i oldnorskens tid hadde jo h børjet å utebli hist og hær i talen. Nu ær den da aldeles borte i vart folkemål, o: i „Oldnorsken" oppe i nutiden. Ænnu skriver vi jo lydløs h forved j og v, (hjærte = jærte; hvas = vas)men bare av gammel vane, gammel tankeløj se. For ved j vil den engang bli kastet. Forved v kunde den gå over til k hær i Norge, noget, som jo alt ær i børjing: kvas for (h)vas, kvælving f. (H)vælving, kveite f. (H)vede m. fl. I kveite == hælle-flyndre har vi jo både k for h og ej for e.

Endelig nævner Løkke under „Bøiningen" tre småting. Den tredje og største ær, at danskerne bruker s for st. sk. Så i elskes for elskest. I eiskast.

Naturligvis atter bare en tidsskilna'. Danskerne må jo fra først av likesom vi ha sagt eiskast, da formen, som vel kjænt, har ophav fra stedordet sik, nu sig. De slåst ær jo egentl. == de slask, de slå sik, o: den ene slår den andre.Og snip—snap—snute, så ær æventyre' ute;

for nu har Dagbl.-Løkke-,,Videnskaben" ikke flere kiler igjen. De ær gjort ubrukelige alle sammen.

Ånnen redegjøreise for de tre „meget nær beslægtede Dialekters" grun-enhet ær ellers å få i min „Hvem skal vinne?" (1886).

K. K.

* Til enkelte steder i de oven stående opsæt får jeg få lov til å gjøre en og ånnen vedtegning:

A. Landsgyldigt eller ikke landsgyldigt.

Lederen av „Dagbladet", som talsman for det norsknorske målstræv og mot det dansk-norske, vil (13-8-87) . hævde, at „hvad Knudsen kalder den landsgyldige norske Udtale" .... „endnu ikke er funden". Han støtter denne mening til den iagttagelse, lian vil ha gjort, at det hare ær et mindretal, som „i den levende Tale" lar hore t. d. de så navngjetne hårde medlyd. Ved dette tilføre gir han den oplysning til heste, at bergensfolket, t. d. i skuespillet, ikke vel tåler visse uttaler, så som sprak for sprog, hate f. hade, endelsen -het f. -hed (sanhet f. sanhed m. fl.). Hæri skal da også ligge — hvad en og ånnen av hans med-strævere ænog like til har sagt —, at vi dansk-norske ikke virkelig har det grunlag i vår „dannede" tale til å bygge skriftordenes staving på, som vi har foregitå ha. En landsgyldig uttale tror han vel altså må være ens hos alle dens bærere, fast som fjæl', uten minste ustøhet, uten spor av dobbelthet, uten inbyrdes av-vikelser. Vi andre mener dærimot, at om en del ord ikke kommer ful'kommen ens, med samme selvlyd og medlyd, fro hvær eneste av alle de tunger, somhåldes for å tale „dialektfrit", så får vedkommende arbejde for, at talen kan bli' ens, om dette mål æn aldrig fnl't vil bli nåd, hær i landet like så litet som ånnen steds.

Vi har et sidestykke i retskrivningen. Også hær ær enhet ønskelig, men også hær ær vi bryd med adskillige åvvikelser, og det ej alene man og man imellem, men tilmed sted og sted imellem i skrift af samme man. Vi siger dog ikke dærfor, at en landsgyldig staving ikke ær funnen eller ikke ær til. Landets skoler må ha funnet en skriftlig form for livært ord, som

deres lære-svænner, intil videre i alle fal', kan inøve og gjøre rede for t. d. ved studentprøven, artium.

Med uttalen har vi — også skolerne — hittil ikke regnet det så nøje. Når det, under højtidelig oplæsning eller almærinelig (off.) tale skulde gå fint til, halt vi os til boken, uten omsyn til, at den som. oftest talte dansk, iblant tilmed forældet eller forvendt dansk. Å sankjænne dette siste og sætte skille mellem dansk og norsk måtte da bli det første steg til å få en lands-gyldig norsk tale hævdet i stedet for den forfuskede og i alle fal' fra norsk standpunkt uægte, et steg, som en god ven av K. K. gjorde for 40 år siden. Men det koster jo altid mangeårigt stræv, før en får et helt folk bort fra en tro, vane eller smak, som i mange mansaklre ær talt og ?ungefc, prikket

og hamret in i det.

Som alt på-tyd (ant.) har heller ikke Danmark, Sverige, Tyskland, Frankrike, England nogen lands-gyldig uttale, hvis Norge ikke har det, fordi om en del ord ikke av alle dem, som håldes for å tale uten iblanding av bygdemål, tale „dialektfrit", lyder aldeles ens. Den engelske uttale har jo været lagt arbejd på i lange tider og av en større flernet avlandets lærde; men ænda har den altfor mange ord, som disse lærde ænnu ej har kunnet bli enige om. Jeg skal nævne nogle få, men for rummets skyld uten nøjere å opgi, hvad det omstridde ligger i.

Ustø eller „vaklende" uttale har bl. a.: either og neither (ej eller i), humble, wrath, haunt (likeså med au i mange andre ord), herb, ratlier, solder, tyranny, permit, perturbate, d3iiasty, envirous, consummate, ari-stocrate, advertise, adversity, southem, three-pence. Selv i ord, som uttales kanske miljoner ganger hvær eneste dag, såsom shire og great, har to uttaler kunnet hålde sig side om side, uten at enhet har kunnet nås, dærved, at den ene trængte den andre ut av landstalen.

450

Like så i Frankrike, ænda dette land har et akademi, et lærd samfund, som bl. a., for ej å sige særlig, har det gjeremål å håkle eje med morsmålets ordforråd som med ordenes uttale og bokstaving. Hæri gjør det dog kanske like så vel vondt som godt. Det motsætter sig gjærne nye ord, nye iittaler og nye stavinger, og jhålder det gamle og nedarvede, som folket har tat på å forlate, oppe i det længste. Dærved drar jo overgangens pinlighet des længre ut. Følgen blir, at folket får to og to iittaler og to stavinger så meget længre tid å dra's med. ^

Hær nogle prøver: ord med to (tre) iittaler. Poéle, fil, respect (med 3 u.), district (med 3), fler, gars, siége, Norvége (med to iittaler hvært og to stavinger). Like-så med ord på poign- (-net, -nard m. fl.).

I min ungdom skulde -ail (detail, travail m. fl.) uttales som -alj (detalj). Nu er jo l støt ut: detaj. Under overgangen var altså uttalen dobbelt.

Tyskland har jo ikke som Frankrike og England nogen enkelt overlegen, tonegivende hovedstad, men nok en hel række mindre. Dette har vel været en hovedgrun til, at det har halt hårdere dær æn ånnen steds å få samlet alle hoder — eller hoders tunger — under én hat. Dærfor skal det fræmdeles være bry-somt bl. a. for skuespillere, som går fra f. e. Berlin til Miinchen eller fra Hamburg til Dresden eller "Wien, at en almen tysk uttale i mange tilfæller ænnu lar vænte på sig. Anneriedes blir det vel om en mans-alder eller to, siden landet ær biet én riksenhet, tilmed da ejmfærdselen (Damp-) til lands og vans i vår tid blander alle med alle og sliper alt det framstående og kantede av.

Imidlertid har dog Tyskland allerede nu en i al skrøpelighet landsgyldig uttale, — og samme uttales landsgyldige avspej.ling, den sam-tyske Reohtsohrei-bung; for det ær jo den, som våre skolebarn lærer å&1

læse ut av sine tyske bøker og tillæmpe i sine tyske stiletimer.

I Danmark har de jo også en landsgyldig uttale, ænda heller ikke den ær uten sine svakheter. En av disse har jeg fl. g. vedrørt før. Nogle uttaler ni. en række av ord, som i boken ender på -om, som -åm, andre efter bokstaven som -om: Blom som Blåm eller Blom (med o-lyd). Således med tom, Tromme, Lomme, Bom, om, som . . (vmcl-ta Vom, kprnme). Hærom siger prof. Rovsing, at uttalen med o — som altså faller sammen med den innenlandsk-norske — ær den ægte danske, mens den med å-lyd (Blåm) egentlig bare ær kjøbenhavnsk. Men denne ær det dog netop, som lin-fine normæn vil hævde som den rette, for sig og-andre finsmagere da, idet de overlater o-uttalen til sine simple, ufine, „mindre fremskredne Landsmænd". Disse våre hjemme-dansker har jeg imidlertid forehålt, at de i grunneri for så vidt ær mere danske og mindre norske sen (flerheten av) de danske selv.

Hvad det dog hær „kjem arm paa", som det heter paa „Landsmaals"-tysk, ær ellers dette, at også danskerne har to uttaler hist og hær, men like vel unægtelig en dansk landsgyldig tale, — som da skolerne lærer fra sig.

Også Sverige har som Frankrike et akademi til å passe på „svenska språket" og bl. a. avgjøre om ret og uret i uttale og „retstafnirig". Dets arbejd ær da på lag som det franskes. Det tror å måtte jævnlig stritte imot og hålde igjen, hævde det gamle som det ægte og fine, selv om det for folk flest høres eller ser ut som stift og sært, søkt og

sprænglærd („pedantisk"). Men folke- eller mål-ånden stræver jo stadig hen imot det mere næmme og letvinte, avkorter, hvad som ær for langt, og hjælper suj med færre midler, færre stavelser ei. bokstaver, æn hittil vanligt först i lydmålet, siden, til samheve med dette, i bokmålet. Overgangen52

fra før til siden medfører da naturligvis også dær tvi-uttaler, intil den j'ngste av hvært par av slike om en del år får overhånd. (Se hærom mere i den svenske mårlære i' L. K. Daas sv. ordbok, forrest i bind 1). Vi skjønner av uttalslasren dær, at i en ikke så tjærn fræmtid vil mange uttaler, som nu gjælder for vårds-lese, slurvede og ufine, og dærfor ej blir vedkjænt i fint lag, arbejde sig op og bli lyst i kul' og kjøn av selve „Nordblæsten" (Noblessen).

Og vi tør nok lægge til: like så hos' os hær hjemme. Dærfor bør våre skoler ej være for snare til å utmønstre uttaler, som nu synes å ligge for lagt (lavt), men la en del slike være et åpent spørsmål foldet første.

Jeg, K., har aldri fait på å nægte, at vår lands-gyldige tale for en del ænnu ær tvi-foldig, ær like som kløvet i to og to. Ja, jeg har jo des mere netop tat tvif aldiglieten til utgangspunht. Hadde ni. alle sagt t. d. bøde, bage eller alle sagt bøte, bake, så var jo enheten alt funnen, allerede til stede, og al granskning således overflødig. Men nu hørte vi. jo bægge uttaler side om side, ja ofte fra en og samme tunge. Altså måtte det først avgjøres, hvilken av de to og to var den beste, særlig fra norsk standpunkt, som nu må bli et annet, æri da vi bare var et dansk landskap, som Fyn, Jylland eller Skåne. Og når så den rette tale var funnen, var så alting klappet og klart? Nej, så måtte fundet arbejdes fræin til roere og mere utbred sankjænning, „Anerkjendelse". Og så? Ja, da var ænnu det sværeste'arbejd igjen, å få det hele folk til å leve efter denne rene eller renskede lære. Et ær å kjænne sanheten, et annet å følge den i livet. Og det går ikke altid let, vist ikke engang for selve dens opdagere. „Dagbladet" har dærfor unægtelig ret i, at selv hos'sådanne, som „med Bevidsthed søger at følge Knudsens Princip", ær uttalen „endnu inkonsekvent".53

Men det har uret, om det dærved tror å ha sprængt læren selv, eller påvist dens umulighet eller dog uefter-rettelighet som grunlag for fræmtidsnorsken som tale og skrift.

Det ær ellers en mærkværdig ensidighet, når „Dagbladet" vil godtgjøre vår dansknorske uttales uigjen-nemførlighet til landsgyldig enhet ved å gjøre ophævelser over eller lægge vægt på, at de i Bergen ej kunde godkjænne den i enkelte ord eller former, medens det selv gjør sig til talsman for en hundre ganger mere vanskelig sak, å få telemarks-mulet ophøjet til lands-gyldig tale (og skrift) i „Danskens" sted. Så langt hen imot almen vedtagelse i våre byer og bygder, som talen efter „Knudsens Princip" alt nu har nåd, vilde telemålet umulig kunne vinne i de nærmeste 3—4—5 mans-aldere. Og sæt nu, at dette „vidunderlige skulde ske", vilde så ikke telemålet bl. a. i det bergenske skuespil møte samme motstand, som det Knudsen-"VVichström'ske forledet år? Tro om telemålet vilde sige spraaget for spraaket, hade for hate ell. hata, sanhejda for sanhejta (-ti, -te), for å imøtekomme den bergenske mål-kjælne smak? Vi har da hær i Dagbl. en motstand av samme slag, som når den norskeste blant „Dølens" norsk-norske, Vigfus (Dølen 1858, nr. 7) skriver om uttalen i „det norske Theater": „dei koma med p'ar og k'ar" (tar støter ham da ikke) „der i det norske Theater, som gjærne kunna stinga ein tvert igenom". „Detta er ekki hevdad" (landsgyldig) „Tala". K: Å nej da! men Vigfus's „dei", „koma",, „stinga", »igenom" ? Jo, dær har vi da den „hevdade" tale, som det n. Th. skulde ha lagt sine skuespillere på tungen! Vigfus hører delvis, i „Theatrets" p'ar og k'ar, sin egen norske fræmtidstale, og straks blir han forskræmt og oprørt. Han tåler ikke tillæmpingen av sin egeA mållære. Dærimot tviler han vist ikke om, at den norsktale, som han bare har i tankerne og ænnu bare serpå lang avstand, nok engang skal vinne prinsessen og halve — nej, naturligvis hele — riket! Men om sværmeren gjælder det iblant, hvad sagt blev i sin tid om Tyge Brahe: på himmelen — hær: på ideen — kan Vigfus kanske.være den klokeste kloke, men på jorden dærfor gjærne være et nar, (som frister et „tåpeligere og uiryttigere arbejd" æn nogen ånnen).

*

B. Gammel dansk som et „andet Sprog“ æn gl. norsk.

B. B. hadde under målstriden i 87 påståt, at vart bondemål i grunnen ær ét med vart dansknorske bokmål. Dagbladet (19—6—87) påstår, i egenskap av forfægter av det norsknorske stræv, imot ham, at dansk og norsk ær

to mål og ikke et, og mener, at denne dets „Paastand er Videnskabens" * (hughejlt uthævet av Dagbl.).

Vil så nogen vite, hvor og når „Videnskaben" har slåt den lære fast, svarer Dagbladet: „Vi ber Hr. B. B. læse Forordene i Løkkes Grammatik", — „altsaa Udtalelser af en af Bondemaalstrævets aller ihærdigste Modstandere". Hvad hær er kalt L.s Gram., må forstås om hans „Modersmaalets Formlære". Med „Forordene" må være ment ikke hans „Fortale", men den

* Da de norsknorske for en halv snes år siden hadde gjort deu lykkelige opdagelse, at når Norge .fik iført sit mål, sine ord, norske former, så var målet i sin holhet norsk, hvor meget det så æn var proppet med fræmmedord; også da hette .det med samme sejersalighet som nu, at dette var „Videnskabens* vitnesbyrd. (Se hærom i min bok: „Hvem skal vinne?u). Men hvorledes gik det, da dette vitnesbyrd skulde underkaste sig en ordentlig „Examen"? på lang avstand, nok engang skal vinne prinsessen og halve — nej, naturligvis hele — riket! Men om sværmeren gjælder det iblant, hvad sagt blev i sin tid om Tyge Brahe: på himmelen — hær: på ideen — kan Vigfus kanske.være den klokeste kloke, men på jorden dærfor gjærne være et nar, (som frister et „tåpeligere og uiryttigere arbejd" æn nogen ånnen).

*

B. Gammel dansk som et „andet Sprog“ æn gl. norsk.

B. B. hadde under målstriden i 87 påståt, at vart bondemål i grunnen ær ét med vart dansknorske bokmål. Dagbladet (19—6—87) påstår, i egenskap av forfægter av det norsknorske stræv, imot ham, at dansk og norsk ær to mål og ikke et, og mener, at denne dets „Paastand er Videnskabens" * (hughejlt uthævet av Dagbl.).

Vil så nogen vite, hvor og når „Videnskaben" har slåt den lære fast, svarer Dagbladet: „Vi ber Hr. B. B. læse Forordene i Løkkes Grammatik", — „altsaa Udtalelser af en af Bondemaalstrævets aller ihærdigste Modstandere". Hvad hær er kalt L.s Gram., må forstås om hans „Modersmaalets Formlære". Med „Forordene" må være ment ikke hans „Fortale", men den

* Da de norsknorske for en halv snes år siden hadde gjort deu lykkelige opdagelse, at når Norge .fik iført sit mål, sine ord, norske former, så var målet i sin holhet norsk, hvor meget det så æn var proppet med fræmmedord; også da hette .det med samme sejersalighet som nu, at dette var „Videnskabens* vitnesbyrd. (Se hærom i min bok: „Hvem skal vinne?u). Men hvorledes gik det, da dette vitnesbyrd skulde underkaste sig en ordentlig „Examen"?55

så kalte „Indledning", særlig dennes tre sider om „Forskjellighed mellem Oldnorsk og Olddansk".

Løkke gjengir -nærmest, hvad P. A. Munch hadde lagt til rette, for å få godtgjort, at danskerne ikke hadde adkomst til å regne det bokmål, som sagaerne m. m. ær skreven i — og dermed bokavlen i det — for sit; for, påstod han, sagamålet og ældste dansk, hvor- nær de æn står hinannen, faller dog ikke sammen, men skiller sig fra hinannen i de og de punkter. Det var jo egentlig hværkei^ Munchs eller Løkkes mening å forsvare, at olddansk og oldnorsk var „forskjellige Sprog" i samme forstand, som t. d. dansk og tysk ær det. Også jeg, K., har jo engang godtgjort, at „norsk ikke var det samme som dansk", idet de to folk fantes, delvi's å ha noget inbyrdes avvikende ordforråd og ordformer, en følge av, at vi normæn i den senere tid har tat på å gå vår egen vej, uten strængt å hålde os til nedarvet dansk målbruk. Men skulde slikt kalles å ha „forskjellige Sprog", så måtte Danmark også for sin egen del ha hat en række av „forskjellige Sprog". Harpestrengs og jydske lovs dansk faller jo ni. ikke sammen med t. d. Kir. Pedersens dansk eller med Holbergs dansk eller med Grundtvigs dansk. Men likevel tros dog alle tre tidsaldre å ha talt og skrevet et og samme- danske „Sprog".

Ingen av os. M., L. eller K., hadde heller noget "bruk for å få kløften så og så stor . mellem N. og D., således som tilfællet har været med de norsknorske. Det var os nok, at N. og D. ikke var ét, ikke like til dækkede hinannen (ei. på kråkemål: var identiske eller kongruente).

„Olddansk", siger Løkke, „som almindelig er blevet

slaaet sammen med Oldnorsk, var en med dette meget

• mær beslægtet Dialekt; men havde dog eiendommelige

-Afvigelser", og det vår da disse, han fant det umaken

værdt å peke ut i „Indledninger*". Hærmed høver vel56

nok, hvad han siger s. 2, at „paa denne" (Olddanskens) „Tid var den" (Olddansken) „kun lidet forskjellig fra Svensk", eller, som det lyder s. 4, „var jævngod med Oldsvensk". Side 2 heter det om dette' „jævngod": „Ligheden mellem dette Sprog" (o: mell. disse to ut-gaver, „Dialekter", av samme „Sprog", Olddansk og Oldsvensk), „var saa stor, at man maa kalde .Over-, gangen" — for os normæn, fra den ældre invirkning på vart mål fra svensken, til den senere invirkning på samme fra dansk side, fra Margretes tid ni., — „næsten umærkelig". Løkke mimier hær om, at et håndskrift fra den tid, „Kong Laurins Krønike", ær git ut av Nyerup i egenskap av dansk,'men av Geijer-i e. av svensk.

Således får vel Dagbl. og „Videnskaben" „læse Forordene i Løkkes Gram." en gang til, og se bedre efter, hvad samme „Forord" egentlig innehålder. „Hvo som leder, han finder", vet vi. MAlstræveren har let' og let' og endelig funnet noget, som han i øjeblikket mente var noget, men som ikke tålte nærmere eftersyn.

„Videnskaben" har altså ved Løkke og Munch slet ikke godtgjort eller engang villet godtgjøre, at nor-mænnenes mål var et armet sen danernes. Olddansk og Oldnorsk hadde fra først av været „slaaet sammen" og regnet for et og det samme. Men ved å se nærmere til, hadde Keyser, Munch og med dem Løkke funnet ut, at det dog var nogen „Forskjellighed", en og ånnen „Afvigelse". Nordmålet og. sydmålet (likesom østmålet, svensken) gik som „Dialekter" in under et nordisk fællesmål, oldnordisken, som da renest og mest form-ful'endt var halt vedlike i det mere avsides Norge.

Hvad det ær for „Afvigelser" eller „Forskjelligheder" i det enkelte, Løkke sigter til, har han nokså grejt opgit. Men det ær lejt, at det med tillæg av nødige vedtegninger vilde bli vei langt for nærværende57

skrift. Det lar sig dærfor ikke ful't forklare, uten for-dem, som kau noget gammelnorsk.

Om „Vokalerne'.' oplyses av Lokke, 1. at „i Olddansk (og Oldsvensk) existerer iiigen Omlyd af a, bevirket, ved et endende u". Jo, dær gjør,. hvad lian 30 selv påviser. „Forskjellighed"en ær hær, som mest ellers, bare en tidsforskjel. U-omlyden har ni. tidligst hørjet å falle bort i Danm. og Sv.; men dette bortfar har dog alt længe siden" rukket fræm også til vart norske folkemål, dær tiden dog ikke fult ær færdig med den ænnu. I selve bøjningen har jo danskerne spor av den den dag idag, i flertallet Børn (norsk og sv. barn). Hær ær altså bare tale om et mere og et mindre av det samme, ikke om nogen grun-„Forskjellighed".

2. Under „Brydningen" fra i til e „er Mellemformen, ja, almindelige?-« (i Olddansk) end i Oldnorsk". Altså atter bare mere eller mindre av samme slaget.

3. „I Olddansk (og Oldsvensk) ere alle Diftonger forsvundne". Ja, men delvis like så hos os. Også på vart folkemåls tvilyd har 30 tiden børjet å gnage, mest hær på østlandet. Altså atter et før og et siden, et mere eller et mindre. I Danmark finnes tvilydene jo ikke på pergament, men nok på runesten. De har været til stede før. I Sverige hadde de halt sig så. meget bedre, at de dær ær kommen in i de ældste, bøker. I sv. landskapsmål ær de delvis i live den dag i dag. Best i hele norden har de dog klart sig hos. vår norske almue, dær de jo ænnu i det hele ær regel, ikke undtak. »

Under „Konsonanterne" har Løkke 4 klasser av „Afvigelser". 1. Olddansken slår ikke, påstår L„ således som Oldnorsken, kl sammen til 11 og nd sammen til nn („Assimil".) Denne lettelse av uttalen, at d blev utelat. efter 1 og n, skulde vi dog ha væntet tidligst å støte på i Danmark. I sagamålet ær det ænnu spor av-denne rf'en. Det har jo således både (vér) fundum og58

funnum, både fundinn (Noregr) og funninn. I rektor Lunds „Ordbog" (1877) over ældste dansk intil år 1300 blir de hær pågj ældende ord opført med 11 og nn som i den Oldnorske ordbok. Således (at) fallæ, kallæ, finnæ, man, mans, mæn, mæns, men så igjen gjaldæ, haldæ, bindæ, bondæ; gl. n. gjalda, lialda, binda, böndi. Løkke opfører som prøveord med Id for 11: falda, som dr. Lund ikke vet noget om. Dette „falda" hos Løkke vækker mistanke

om nogen loshet i „Videnskaben" hans, mistanke om, at han har inbilt sig, at de nyere, uhistoriske d'er efter 1 og n i dansk — som jeg i tretti år har gjort hærjetog imot — virkelig engang var selvgroddé ei. organiske i vart sydlige brorland! (Hans bok kom ut 1855, min „Haandbog'1 året efter). Han må da nok ha sluttet til bake fra Id, nd i nydansk til Id og nd i „Olddansk", fra falde til et falda.

Han har dog ret i noget. Det „sandr", han har, mot gl. n. „sannr", finnes nok, men bare når r følger nær efter n. Denne d ær dog bare inskut for vellydens skyld, på lag, som når vi siger Fæn-d-rik, Hen-d-rik, min-d-re og n. og sv. an-d-re, i st. for Fæn-rik osv. n og r vil ej ret forlikes som naboer.

Lunds ordbok fører op „sandær" og „san" (det siste altså uten påfølg, r). Men nedenfor, i selve (ordboks-)opsættet, har den „sat" og ,.sant" (ikke „sandt"). „Han vet san væræ"; „sannæ iartægnæ"; „spør man han sa-n døthæn": sannær (o: sandere); sannæ mæn.

2. „Afvigelsen" nr. 2 skal være, at olddansk ikke, som gl. n., „assimilerer" ng og nk til kk: sprang t. d. ikke til sprakk, synke ikke til sykke, enkja ikke til (gl. n.) ekkja. (Lund har ænkæ, ikke enkja, en form, som Løkke vel altså har ment å kunne tillægge det danske ord, til likhet med den gl. norske form.) Men også hær ær „Forskjelligheden" bare noget mere eller59

mindre. Løkke regner ni. selv op former med kk i nydansken: fik (for fing, fink), gik, drikke (for drinke), tykkes for tynkes. (tysk dunken). Æn gak! for gang, gank!?

Vart folkemål, som jo ær selve gl. norsken, som stikker helt op i dagen, op i nutiden, ær dog like så vel ustøt' i denne lydlov som dansken. I. Aasen forer i sin ordbok Enkja op tilmed som hovedform, idet han lægger til: „Hedder ogsaa Ekkja". Lekkja (uten n altså) ær dærimot på sit sted gjort til hovedform, men dog med tillæg: „Hedder ogsaa Lenkja ei. Lenk". Likeså Benk som hovedform, men med henvisning til et „Bekk".

Deime klasse ær dog helt fåtallig, så Afvigelsen, om den«ær dær, ikke gjør stort fra eller til.

En ånnen langt talrikere „Assimil." ær den av nt med tt (o: at n og t ej kan forlikes som naboer, så den ene må „maka åt sig"); et, det, mit, dit, fundet (og de andre stærke tillægsformer, part.), i st. for en-t, den-t, min-t osv. Dette nt for tt kunde gjort en ikke uvigtig „Forskjellighed"; men den lov lyder de bægge, gl. dansk som gl. norsk. „Afvigelser"ne ær i alle fal', hvad de kaller „en forsvindende Størrelse".

3. „V er i Olddansk („og sv.") beholdt foran r, men i Oldn. bortfaldet". Vrang, gl. n. rang-r.

Men også hær har jo vart folkemål til dels samme „Afvigelser" fra Olddansk, som Oldnorsk har, og gjælder dog for å være frainhald (ei. Fortsetzung) av dette. I min hjembygd sa de altid vrang, aldrig rang. Like så vrake, vrie, vrej(d). o: vred, vreje; men så igjen Bistå (på foten), aldrig Vrista.

Under rang == vrang siger I. Aasen: „Afvigende" (somme steds) „vrang'e, vraang'e". Under reid = vred: „reid eller vreid". Om dette og flere ord, reidast, Heide, gir han det råd: „Disse Ord kunne bekvemmest skrives med vr ligesom vrida" (under B opført som60

rida). Under bokstav V. har han både Vreide og (fra Hallingd.) Vreidske. Andre på vr ær: Vreist, vreista („stoppe"), Vreita („Groft"), Vride („Vridning"), Vridar („paa Dørlaas"), vrina („hvine"), vringla (som ær så vel kjænt og dyrket), vrinka („fordærves"), Vrins („Haartop"), Vrong („Bygstøtte"), vræle („skrige", „om Svin").

Også vr ær således ubrukeligt som kile eller bløj til å sprænge dansken løs fra de to andre „Sprog" (eller hos Løkke: „Dialekter", tilmed „meget nær beslægtede Dialekter", så „meget nær" ænda, at lærde mæn somNjrerup og Geijer har kunnet ta kongLaurin både for dansk og svensk!)

4. „Aspirationen,, h,. er bortfalden foran 1, r, n"; løpa, gl. hlaivpa. Ring, gl. n. hring-r. Næve, gl. n. hnefi.

Atter bare en tidsskilna'. Bortf'allet av h-lyden har kommet tidligst til Danm. (og Sv.), senere til Norge. Men også i oldnorskens tid hadde jo h børjet å utebli hist og hær i talen. Nu ær den da aldeles borte i vart folkemål, o: i „Oldnorsken" oppe i nutiden. Ænnu skriver vi jo lydløs h forved j og v, (hjærte = jærte; hvas = vas)men bare av gammel vane, gammel tankeløj se. For ved j vil den engang bli kastet. Forved v kunde den gå over til k hær i

Norge, noget, som jo alt ær i børjing: kvas for (h)vas, kvælving f. (H)vælving, kveite f. (H)vede m. fl. I kveite == hælle-flyndre har vi jo både k for h og ej for e.

Endelig nævner Løkke under „Bøiningen" tre småting. Den tredje og største ær, at danskerne bruker s for st. sk. Så i elskes for elskest. I eiskast.

Naturligvis atter bare en tidsskilna'. Danskerne må jo fra først av likesom vi ha sagt eiskast, da formen, som vel kjænt, har ophav fra stedordet sik, nu sig. De slåst ær jo egentl. == de slask, de slå sik, o: den ene slår den andre.Og snip—snap—snute, så ær æventyre' ute;

for nu har Dagbl.-Løkke-,,Videnskaben" ikke flere kiler igjen. De ær gjort ubrukelige alle sammen.

Ånnen redegjøreise for de tre „meget nær beslægtede Dialekters" grun-enhet ær ellers å få i min „Hvem skal vinne?" (1886).

K. K.

*